

**Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksen opettajien
kuvaamana**

Janesa Huttunen & Noora Manninen

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Jyväskylän yliopisto
Kasvatustieteiden laitos
Syksy 2020

TIIVISTELMÄ

Huttunen, Janesa & Manninen, Noora. 2020. Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksen opettajien kuvaamana. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 44 sivua + liitteet.

Tässä kandidaatintutkielmassa selvitettiin, millaisia merkityksiä varhaiskasvatuksen opettajat antavat tunnetaitokasvatukselle. Lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin, miten varhaiskasvatuksen opettajat arvioivat valmiita tunnetaitokasvatuksen materiaaleja.

Tutkimus toteutettiin keräämällä aineisto toukokuussa 2020 sähköisellä Webropol-kyselyllä. Kysely jaettiin sosiaalisessa mediassa Facebookin *Varhaiskasvattajan materiaalipankki* -ryhmässä. Kyselyyn vastasi 20 tutkittavaa, jotka olivat varhaiskasvatuksen opettajia tai varhaiskasvatuksen sosionomeja. Tutkimus on laadullinen ja sen aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimuksessa on osin hyödynnetty määrällisen analysoinnin keinoja.

Tutkimustuloksista selviää, että tunnetaitokasvatuksella on kasvava merkitys ja se nähdään tärkeänä osana varhaiskasvatusta. Tunnetaitokasvatusta toteutetaan sekä suunnitellusti että spontaanisti. Tunnetaitokasvatuksen toteuttamisen apuna käytetään eniten lastenkirjallisuutta, valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja ja draamakasvatusta. Lisäksi tunnetaitokasvatusta toteutetaan arjessa esimerkiksi tunteita sanoittamalla sekä keskustelemalla lasten kanssa päivän tapahtumista.

Tutkimustulosten mukaan varhaiskasvatuksen opettajat kaipaavat enemmän valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja sekä lisäkoulutusta tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen. Valmiit tunnetaitokasvatusmateriaalit koetaan pääsääntöisesti helposti sovellettaviksi lapsiryhmän tarpeiden mukaan. Varhaiskasvatuksen opettajat kuvaavat tunnetaitokasvatuksen luovan pohjaa lapsen kokonaisvaltaiselle kasvulle ja kehitykselle sekä tulevaisuuden taidoille.

Asiasanat: tunnetaitokasvatus, varhaiskasvatus, varhaiskasvatuksen opettaja, sosioemotionaaliset taidot, tunteet

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	TUNNETAITOKASVATUS	6
	2.1 Tunnetaitokasvatuksen aiempi tutkimus	7
	2.2 Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksessa	8
	2.3 Opettajien näkökulmia tunnetaitokasvatuksesta.....	10
3	TUNNETAIDOT OSANA LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISTA KEHITYSTÄ.....	12
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	15
	4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	15
	4.2 Tutkimuksen toteuttaminen ja lähestymistapa	15
	4.3 Tutkimukseen osallistujat.....	16
	4.4 Aineiston keruu	16
	4.5 Aineiston analyysi	19
	4.6 Eettiset ratkaisut	21
5	TULOKSET	23
	5.1 Tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	24
	5.1.1 Tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen	24
	5.1.2 Tunnetaitokasvatuksen muodot	25
	5.1.3 Varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä tunnetaitokasvatuksesta.....	27
	5.2 Tunnetaitokasvatuksen edut ja haasteet varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta	30
	5.2.1 Tunnetaitokasvatuksen edut	30
	5.2.2 Tunnetaitokasvatuksen haasteet.....	31
	5.3 Valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien käytettävyys ja sisältö.....	32
6	POHDINTA	36
	6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	36
	6.2 Tutkimuksen luotettavuus	38
	6.3 Jatkotutkimushaasteet.....	39
	LÄHTEET.....	41
	LIITTEET	45

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmamme tarkoituksena on selvittää, millaisin keinoin tunnetaitokasvatusta toteutetaan päiväkotien arjessa. Lähestymme tutkimuksemme aihetta varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta. Tunnetaitokasvatuksen tavoitteena on, että lapset saavat tietoa tunteista ja oppivat toimimaan niiden kanssa (Lahtinen & Rantanen 2019). Tunnetaitokasvatuksen ja tunteiden ilmaisemisen puute tai sallimattomuus voivat olla haitaksi lapsen terveydelle. Lapselle voi esimerkiksi muodostua ”tunnelukko”, jolloin omien tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen on mahdotonta. (Peltonen 2005, 12–14.)

Tunnetaitokasvatus on tärkeä ja ajankohtainen aihe. Kuten Koivula ja Laakso (2017, 117) toteavat, tunteiden tunnistaminen ja säätely ovat yhteydessä kokemuksiimme läheisistä ihmissuhteista. Tunnetaitokasvatus on tärkeässä roolissa varhaiskasvatuksen arjessa, sillä toimimme läheisessä vuorovaikutuksessa lasten, perheiden ja muiden alan ammattilaisten kanssa. Opetushallituksen raportissa *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa* (Määttä ym. 2017) nostetaan esille tunnetaitokasvatuksen tärkeys. Kyseisessä asiakirjassa esitetään, että mikäli lapsi ei saa tukea sosioemotionaalisten taitojen harjoittelemisessa, saattaa hän suuremmalla todennäköisyydellä joutua esimerkiksi kiusatuksi tai syrjityksi. Asiakirjassa todetaan, että varhaiskasvatuksen käytänteistä liittyen lasten sosioemotionaalisen kehityksen tukemiseen tarvitaan lisää tutkimustietoa. Lisäksi teoksessa tuodaan esille varhaiskasvatuksessa toimivien henkilöiden näkökulma: heille olisi tärkeää tuoda informaatiota toimivista menetelmistä tunnetaitokasvatuksen saralla. (Määttä ym. 2017, 8–9.) Nämä edellä mainitut asiat tukevat tutkimuksemme ajankohtaisuutta.

Viime vuosien aikana tunnetaitokasvatusta varhaiskasvatuksessa on tutkittu jonkin verran (ks. Humphries, Williams & May 2018; Løkken, Broekhuizen, Barnes, Moser & Bjørnstad 2018; Köngäs 2018), joskin Suomessa tutkimus on ollut vähäistä (Määttä ym. 2017, 7). Aihetta on siis tarpeellista tutkia myös varhaiskasvatuksen kontekstissa, etenkin opettajien näkökulmasta.

Tunnetaitokasvatuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen kehitetään jatkuvasti uusia tapoja, keinoja ja välineitä. Uusien tunnetaitokasvatusmateriaalien jalkautuessa päiväkoteihin on hyödyllistä saada ajankohtaista tietoa siitä, miten uudet materiaalit näkyvät päiväkotien arjessa. On tärkeää selvittää, millainen tietämys varhaiskasvatuksen opettajilla on uusista päivitetystä tunnetaitokasvatusmateriaaleista aiempien materiaalien rinnalla. Tämän lisäksi olisi hyvä tarkastella sitä, onko näitä materiaaleja päiväkodeilla käytössä ja kuinka laajalti. Tutkimuksemme tarkoituksena on saada päivitettyä tietoa siitä, millaisin keinoin tunnetaitokasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuksessa.

Tunnetaitokasvatus on osa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2018) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita (2014). Kyseisissä asiakirjoissa mainitaan lapsen oikeus itsensä ilmaisuun sekä tunteiden ja ristiriitojen käsitteilyyn (Opetushallitus 2018, 21; Opetushallitus 2014, 15). Tästä johtuen on mielestämme tärkeää selvittää varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä tunnetaitokasvatuksesta. Haluamme saada varhaiskasvatuksen opettajien äänen kuuluviin aiheeseen liittyen, sillä he ovat keskeisessä asemassa toteuttamassa tunnetaitokasvatusta.

Tutkimuksestamme on hyötyä niin päiväkodin kentällä oleville kuin kentälle siirtyville varhaiskasvatuksen opettajille ja muille kasvattajille. Tämä tutkimus tuo esiin tunnetaitokasvatuksen aseman varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksemme avulla saadaan tietoa varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksistä muun muassa toimivista tunnetaitokasvatusmateriaaleista ja -menetelmistä. Tutkimuksestamme saatu ajankohtainen tieto auttaa kehittämään ja valitsemaan toimivia tunnetaitokasvatuksen materiaaleja varhaiskasvatuksen kentälle.

2 TUNNETAITOKASVATUS

Tunnetaitokasvatus on laaja ilmiö, jota toteutetaan muun muassa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen konteksteissa. Tarkastelemme tunnetaitokasvatusta varhaiskasvatuksessa, joten on olennaista määritellä, mitä tunnetaitokasvatus tutkimuksessamme tarkoittaa. Tunnetaitokasvatuksen tavoitteena on lasten tukeminen tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä sekä niiden kanssa toimimisessa. Näitä taitoja lapsi tarvitsee turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. (Koivula & Laakso 2017, 116; Lajunen, Ahl, Andell, Laakso & Ylenius-Lehtonen 2015.) Lisäksi tunnetaitokasvatukseen kuuluu oman toiminnan tiedostaminen ja sen vaikutusten ymmärtäminen suhteessa muihin ympärillä oleviin ihmisiin (Lahtinen & Rantanen 2019). Tunnetaitokasvatuksessa aikuisen on tärkeää toimia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja keskustella tunteista: miltä ne tuntuvat ja mistä ne tulevat. Lisäksi lapselle tulee kertoa, etteivät tunteet ole vaarallisia, vaan ne menevät ohi ja niitä voi ohjailta itse. On tärkeää tuoda esille myös se, että jokaisella on oikeus kaikenlaisien tunteiden kokemiseen. (Haapsalo 2016, 16–17.)

Lahtisen ja Rantasen (2019) mukaan tunnetaidot sijoittuvat erilaisten vuorovaikutussuhteiden ja -tilanteiden lomaan. Päiväkodissa syntyy monenlaisia tunnetaitoja vaativia tilanteita niin lasten ja aikuisten välisissä kuin keskinäisissäkin suhteissa. Poikkeus (2020) toteaa, että tunnetaitokasvatuksen tulisi sisältää vähintään kerran viikossa tapahtuvaa tavoitteellista ja suunnitelmallista tunnetaitoharjoittelua sekä päivittäistä tunteiden nimeämistä ja ongelmanratkaisua. Tunnetaitokasvatuksessa tulisi huolehtia siitä, ettei kukaan lapsi joudu kiusatuksi tai syrjityksi. Aikuisten tulee luoda turvallinen ympäristö, jossa lapset voivat tuntea itsensä arvostetuiksi ja sosiaalisiksi toimijoiksi. (Poikkeus 2020.)

Tunteiden säätelyllä on tärkeä rooli sekä oman että muiden hyvinvoinnin kannalta (Kokkonen 2017, 6). Tunnetaito-osaaminen voi olla esimerkiksi sitä, ettei pelätä tunteiden hallitsemattomuutta ja opitaan elämään erilaisten tunteiden kanssa (Lahtinen & Rantanen 2019). Kokkonen (2017, 22) mukaan tunteiden

säätelyn ongelmat voivat näyttäytyä esimerkiksi rajallisena tunteiden voimakkuuden ja keston säätelykeinojen käyttämisenä sekä tunteiden tiedostamisen, ymmärtämisen ja hyväksymisen puutteina.

2.1 Tunnetaitokasvatuksen aiempi tutkimus

Tunnetaitoja on tutkittu erityisesti koulun kontekstissa, painottuen usein musiikki-, taide- ja liikuntakasvatukseen. Kokkonen (2017, 51–53) nimeää liikunnan, musiikin ja muut kulttuurin tuotteet monipuolisiksi tunteiden säätelyn keinoiksi. Sällinen (2018) on puolestaan tutkinut musiikin ja tunteiden yhteyttä tunnetaitokasvatuksessa. Sällinen havainnoi tutkimuksessaan kolmannen luokan oppilaiden musiikillisia kokemuksia: millaisia tunteita musiikki aiheuttaa ja miten niitä kuvaillaan. Tutkimustulosten mukaan oppilaiden musiikkiin liittämässä tunteissa ja mielikuvissa sekä oppilaiden tavassa ilmaista tunnetta musiikin ja liikkeen kautta oli havaittavissa samankaltaisuuksia. Tämän lisäksi yhtäläisyyksiä oli siinä, mitkä asiat oppilaat liittivät iloon ja mitkä suruun. (Sällinen 2018, 2, 78.)

Lahtisen ja Nyystilän (2004, 2) mukaan tunnetaitoja voidaan opettaa liikunnan avulla. Tunnetaitoja voidaan yhdistää leikkeihin ja niitä voidaan käsitellä eteen tulleissa ristiriitatilanteissa. Tunnetaitojen opettaminen tulisi aloittaa yksinkertaisimmista asioista käyttäen opettamiseen runsaasti aikaa. (Lahtinen & Nyystilä 2004, 2.) Tutkimuksen perustana käytettiin Anne Peltolan, Tarja Kullberg-Piilolan ja Marjo Kullberg-Turtiaisen (2002) *Tunnemuksu*-tunnetaito -ohjelmaa sekä *Mukava*-projektin mallia, joiden pohjalta tutkijat perustivat tunnetaitoliikuntakerhon. Kerhon myötä ilmeni asioita, joiden avulla opettajan oli helpompi toteuttaa tunnetaitokasvatusta. Näitä asioita olivat esimerkiksi rauhallinen ja ystävällinen ääni, ennakoiminen ja oikealla tavalla keskustelun avaaminen. (Lahtinen & Nyystilä 2004, 33, 43–44.)

Köngäs (2018) on tutkinut väitöskirjassaan *Eihän lapsil ees oo hermoja* lasten tunneälyn näyttäytymistä päiväkotiarjessa. Tutkimustulosten mukaan lasten tunneälytaidot ovat keskeinen osa lasten emotionaalista kehitystä. Tutkimuksessaan Köngäs tarkastelee lasten tunneälyä seuraavien osa-alueiden näkökulmista: tunteiden havaitseminen, ymmärtäminen, sanoittaminen, esittäminen ja säätely.

Lasten tunneälyä voidaan tukea, kun kasvattaja tiedostaa nämä osa-alueet. (Köngäs 2018, 5, 20, 38.)

Myös Surakka (2013) on tutkinut lasten tunnetaitoja varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessaan Surakka keskittyi selvittämään lasten osaamista tunteiden nimeämisessä, tunnistamisessa, ymmärtämisessä ja käsittelemisessä. Tutkimustulosten mukaan lasten tunnetaidot vaihtelivat sen mukaan, olivatko he vuorovaikutuksessa vertaistensa vai aikuisten kanssa (Surakka 2013, 81). Toimivat tunnetaidot suojaavat lasta monilta elämän haasteilta ja tukevat muun muassa lapsen positiivista kehitystä sekä sosiaalisia suhteita. Tunnetaidot ovat siis tärkeä osa lapsen sosioemotionaalista kehitystä. (Saarni 2011, 5–6.)

Aiheesta on tehty myös norjalaista tutkimusta (Løkken ym. 2018). Tutkimuksessa seurattiin 3–5-vuotiaiden lasten sosiaalisen kompetenssin muutoksia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, joita olivat oppimisen ja leikin ohjaus, vertaisten kanssa toimiminen, lapsi-aikuinen-vuorovaikutus ja tilanteiden aikuisjohtoinen hallinta. Tutkimuksessa arvioitiin LSCIP-asteikkoa (*Lamer Social Competence in Preschool*) hyödyntäen lasten prososiaalista käyttäytymistä (*prosocial behavior*), itsehallintaa (*self-control*), itsevarmuutta (*assertiveness*), sopeutumista (*adjustment*), empaattisuutta (*empathy*) ja oikeudenmukaisuutta (*fairness*). Tutkimustulosten mukaan kolmevuotiailla vuorovaikutuksen laatu vaikutti positiivisesti lapsen sosiaaliseen kompetenssiin, prososiaaliseen käyttäytymiseen, itsehallintaan ja oikeudenmukaisuuteen. Sen sijaan viisivuotiaiden lasten kanssa vuorovaikutuksen laatu ei ollut merkittävässä yhteydessä sosioemotionaalisen kompetenssin osa-alueisiin. (Løkken ym. 2018, 338, 348, 350.)

2.2 Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksessa

Tunnetaitokasvatusta voidaan järjestää monin eri tavoin. Koivulan ja Laakson (2017, 123) mukaan esimerkiksi draama ja sarjakuvittaminen ovat toimivia menetelmiä käsitellä erilaisia tunteista kumpuavia tilanteita. Myös esimerkiksi tanssi ja leikki mahdollistavat hyviä tilanteita monipuoliselle ilmaisulle (Opetushallitus 2018, 44). Kasvattajien tehtävänä on olla välittävänä ja turvallisena

aikuisena lapsen ympärillä (Lajunen ym. 2015, 11). Avoin vuorovaikutus aikuisten ja lasten välillä mahdollistaa tunteiden tunnistamisen, ilmaisemisen ja säätö- ja hallintamisen harjoittelun (Opetushallitus 2014, 23).

Opetushallitus määrää Varhaiskasvatukseen (540/2018 21 §) perustuen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), jossa veloitetaan järjestämään tunnetaitokasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan lasten kanssa tulee iloita sekä etsiä yhdessä heidän omia vahvuuksiaan ja osaamisalueitaan. Lisäksi lasten sosiaalisia taitoja kehitetään ja heidän kanssaan opetellaan itsensä ilmaisemista. Lasten kanssa harjoitellaan turvallisuuteen liittyviä taitoja ja oman kehon kunnioittamista. Varhaiskasvatuksessa lapsella on myös oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. (Opetushallitus 2018, 24–27, 31.)

Tunnetaidot ovat olennainen osa myös Perusopetuslakiin (628/1998 14 §) pohjautuvaa Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita (2014). Esiopetuksen tehtävänä on kehittää lapsen tunnetaitoja sekä saada lapsi arvostamaan omaa ainutlaatuisuuttaan ja vahvistamaan myönteistä minäkuvaansa. Lapsen sosiaalisia taitoja sekä tervettä itsetuntoa kehitetään esimerkiksi leikin ja myönteisten kokemusten avulla. Lasten kanssa iloitaan ja heitä rohkaistaan kannustamaan muita. Lapsille tarjotaan monipuolisesti mahdollisuuksia vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen harjoitteluun. Lasten kanssa harjoitellaan avun pyytämistä ja hakemista tarvittaessa. Tunnetaitokasvatuksessa lasten kanssa opetellaan tunnistamaan hyvää oloa edistäviä ja haittaavia tekijöitä. (Opetushallitus 2014, 12–18.)

Koivulan (2017) mukaan sosioemotionaalista eli tunnetaito-osaamisen kehitystä tapahtuu lapselle luonnollisessa toiminnassa, leikissä. Tässä kehitys tapahtuu niin kutsutun **vertaisoppimisen** kautta, joka tarkoittaa varhaiskasvatustilanteissa leikkiin osallistumista ja leikin kautta oppimista. Vertaisoppiminen ei ole aina samankaltaista toistuvaa toimintaa, vaan se koostuu erilaisista tasoista ja työskentelyn tavoista. Vertaisoppimisen keskeisiä tavoitteita ovat toisten auttaminen ja kunnioittaminen. Päiväkodissa tyypillisiä ympäristöjä vertaisoppimiseen ovat erilaiset ryhmät, kuten esimerkiksi pien- ja leikkiryhmät. Vertaisoppimisen perustana toimivat jokaisen lapsen omat taidot, lähtökohdat ja valmiudet. (Koivula 2017, 265–266.)

Tunnetaitokasvatuksessa käytettäviä materiaaleja löytyy paljon ja monipuolisesti. Berliinin ja Bremenin yliopistoissa kehitetty (2002) *Papilio* sekä Peltosen, Kullberg-Piilolan ja Kullberg-Turtiaisen (2002) *Tunnemuksu ja Mututoukka* ovat yksiä vanhimmista käytössä olevista tunnetaitomenetelmistä. Näiden toimiviksi todettujen vanhempien tunnetaitomenetelmien rinnalle kehitetään koko ajan uutta materiaalia. Uusimpien tunnetaitokasvatusmateriaalien joukkoon kuuluvat muun muassa Vuorisen ja Uusitalo-Malmivaaran (2015–2019) *Huomaa Hyvä!* -, Pöyhösen ja Livingstonin (2019–2020) *Fanni*- sekä McDonaldin (2018–2019) *Jukka Hukka* -sarjat. Liitteessä 1 esittelemme lisää valmiita tunnetaitokasvatuksen materiaaleja.

2.3 Opettajien näkökulmia tunnetaitokasvatuksesta

Tutkimuksessamme keskitymme varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiin tunnetaitokasvatuksesta. Varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmia Yhdysvalloissa valottavassa tutkimuksessa Humphries ym. (2018) toteavat, että varhaiskasvatuksessa keskitytään tyypillisesti kehittämään lasten sosiaalisen ja emotionaalisen kompetenssin taitoja. Tämä edellyttää myös opettajalta kykyä rakentaa sosioemotionaalisesti luotettavaa ja positiivista ilmapiiriä. Tutkimustulosten mukaan sosioemotionaalinen kompetenssi edellyttää kasvattajilta vastuunkantoa, lapsen tukemista ja rajojen asettamista. On huomattava, että sosioemotionaalinen kompetenssi on kontekstisidonnaista ja riippuvaista opetussuunnitelman tavoitteista, rajoitteista sekä sen antamista mahdollisuuksista. (Humphries ym. 2018.)

Humphriesin ym. (2018) tulosten mukaan opettajat kokivat olevansa ammatillisessa vastuussa 3–8-vuotiaiden lasten sosioemotionaalisen kehityksen tukemisesta, vaikka kyse oli joidenkin opettajien mukaan ”perinteisen” opettajan roolin ulkopuolisesta asiasta. Noin puolella (46,7 %) tutkimukseen osallistujista oli aikaisempaa kokemusta tunneosaamisen opetussuunnitelmista ja ohjelmista. Vaikka kaikilla opettajilla ei ollut kokemusta tunnetaitokasvatuksesta, heillä oli kuitenkin vahvat mielipiteet siitä, miten tunneosaamiseen liittyviä ohjelmia tulisi järjestää. Tutkimuksen mukaan opettajat ymmärsivät sosioemotionaalisen

kompetenssin tärkeyden koulutusjärjestelmässä. Sen lisäksi, että opettajat olivat sitoutuneita tukemaan sosioemotionaalista kompetenssia, he kokivat myös haasteita sitoutumisen toteuttamisessa. (Humphries ym. 2018.) Myös Lahtisen ja Nyystilän (2004, 45) mukaan opettajat pitävät omaa tunnetaito-osaamistaan ja tunteidensa tiedostamista tärkeinä. Kun opettaja itse tunnistaa, nimeää ja pärjää tunteidensa kanssa, hän voi olla onnistuneessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja kykenee myös ymmärtämään muiden käyttäytymistä paremmin (Lahtinen & Nyystilä 2004, 45).

Huilla ja Isokoski (2013) ovat tutkineet, millaisia merkityksiä esi- ja luokanopettajat ovat antaneet tunnetaidoille. Tutkimustulosten mukaan tunnetaitojen opettamista pidetään todella merkittävänä. Opettajien mukaan tunnetaidot ovat pohja elämän taidoille ja perustana oppimiselle. Lisäksi tunteiden käsittely nähtiin tärkeänä välineenä lapsen itsetunnon vahvistamiselle. Tuloksista ilmeni, että jokainen tutkimukseen osallistunut esiopettaja halusi kehittyä tunnetaitojen opettamisessa ja koki tarvitsevansa koulutusta sekä materiaaleja tunnetaitojen opettamiseen. Esiopettajat toivat tutkimuksessa esiin sen, että on tarpeellista päivittää nykyisten varhaiskasvatuksen opettajien tuntemusta tunnetaitokasvatuksen menetelmistä ja materiaaleista. Esiopettajat pitivät tunnetaitoihin liittyviä empatiataitoja ja tunteiden tunnistamista erityisen tärkeinä. (Huilla & Isokoski 2013, 77, 80–81.)

3 TUNNETAIDOT OSANA LAPSEN SOSIOEMOTIONAALISTA KEHITYSTÄ

Lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen kuuluu tunnetaitojen harjoittelu ja sisäistäminen. Tunnetaidoilla tarkoitetaan Koivulan ja Laakson (2017, 116) mukaan taitoa tunnistaa, nimetä ja säädellä sekä omia että muiden tunteita. Lisäksi tunnetaitoihin sisältyy kyky käsitellä aggressioita ja turhautumista sekä hallita hetken mielijohhteita. Esimerkiksi se, että lapsi osaa leikkiä kavereiden kanssa ja pystyy hillitsemään itsensä, on osa lapsen tunnetaitoja. (Jalovaara 2005, 96.) Tunnetaitojen hallinnassa tarvitaan Aron (2020) mukaan itsesäätelykykyä. Kehityspsykologisessa kontekstissa itsesäätelyllä tarkoitetaan lapsen kehittyvää kykyä säädellä omia tunteitaan ja käyttäytymistään. Tunnetaidot ovat tärkeitä, jotta omien tunteiden kanssa pääsee tasapainoon. (Aro 2020.)

Tunnetaidot ovat osa lasten **sosioemotionaalista kehitystä ja kompetenssia**. Sosioemotionaalinen kompetenssi koostuu Humphriesin ym. (2018) mukaan lapsen kyvystä tunnistaa sekä hallita omia ja muiden tunteita. Lisäksi tehokas ja luonteva ongelmanratkaisutaito kuuluu olennaisena osana lapsen sosioemotionaaliseen kompetenssiin (Humphries ym. 2018). Lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen linkittyy vahvasti positiivinen vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä. (Koivula & Laakso 2017, 119, 122; Salminen 2017, 174; Humphries ym. 2018.) Salmisen (2017, 168) mukaan luottamuksellinen ja jatkuva vuorovaikutus mahdollistaa laadukkaan pedagogiikan järjestämisen. Myös Haapsalo (2016, 16) painottaa vuorovaikutuksen merkitystä. Hänen mukaansa vuorovaikutussuhde, jossa lapsi saa esimerkiksi kuulluksi tulemisen kokemuksia, luo pohjan tunnetaitojen oppimiselle.

Taulukossa 1 kuvataan lasten sosioemotionaalista kehitystä, joka alkaa lapsen ensimmäisenä elinvuonna. Tällöin lapsi jäljittelee ja mukauttaa toimintaansa havaitsemiensa tunneviestien pohjalta. Taaperoikäisenä lapsi pyrkii toisten ilmeitä ja eleitä lukemalla selvittämään tilanteen laadun. Tyypillisesti noin kaksi-vuotiaasta eteenpäin lapsi oppii nimeämään tunteita ja puhumaan niistä.

(Koivula & Laakso 2017, 118.) Lisäksi lapsi pystyy kuvittelemaan toisen ihmisen tunteita ja olotilaa (Pihlaja 2019). Lapsen kasvaessa tunnetaitojen kehitys tulee ilmi esimerkiksi parantuneena kykyinä säädellä tunnetiloja ja omaa toimintaa (Aro 2020). 3–4-vuotiaana lapsi ei kykene huijaamaan toisia omilla tunteillaan, mutta pystyy kuitenkin osittain piilottamaan tunteensa muilta. Perustunteiden nimeäminen ja tunnistaminen alkaa onnistua 5–6 vuoden iässä. (Pihlaja 2019.) Esikouluikäisenä lapsi saavuttaa sosioemotionaalisisessa kehityksessä tason, jolloin hän kykenee ymmärtämään tunteita (Koivula & Laakso 2017, 118). Esikoulusta kouluun siirryttäessä lapsi tunnistaa perustunteiden lisäksi esimerkiksi ylpeyden, mustasukkaisuuden ja syyllisyyden (Pihlaja 2019).

TAULUKKO 1. Tunteiden ja empatian kehitys lapsuudessa (Pihlaja 2019)

Ikä	Tunteet	Empatia
Vauvat, 0–1 v	toisten tunnetilojen tulkinta kasvoista, emotionaalisen merkityksen liittäminen tiettyihin objekteihin	kyky kokea toisen paha olo itsessä, toisen paha olo saa vauvassa aikaan ahdistusta
1–2 v	toisten lohduttaminen ja sauttaminen, kiusaaminen, tuotetaan itse erilaisia tunteita aktiivisesti, ei vain reagoida toisen tunnetilaan	toisen pahan olon aiheuttama ahdistus vähenee, pyrkimys vaikuttaa toiseen esim. antamalla lelu
2–3 v	kyky kuvitella toisen ihmisen olotilaa, havaintoja, aikomuksia tai tunteita	yhä enemmän aktiivisia interventioita toisen ihmisen lohduttamiseksi, empatia toisen tunnetiloja kohtaan
3–4 v	omien tunteiden puoliautomaattinen piilottaminen, ei vielä huijaa toisia omilla tunteilla	tietää jo, että paha olo sijaitsee toisessa, ei itsessä
5–6 v	tunnistaa ja nimeää pelon, ilon, surun, vihan ja ujouden, osaa jo käyttää omia tunteita hyödyksi ja huijata niillä muita	empatia toisen ihmisen elämäolosuhteita kohtaan
7 v	tunnistaa edellä mainittujen lisäksi ylpeyden, mustasukkaisuuden, kiitollisuuden, huolestuneisuuden, syyllisyyden ja jännittyneisyyden	

Tunnetaidot ja **tunneäly** ovat käsitteinä lähellä toisiaan. Köngäs (2018, 30) esittää, että tunneälyllä tarkoitetaan valmiutta vastaanottaa, ymmärtää ja käsitellä tunteita. Lisäksi tunneälyyn kuuluu kyky kehittää näitä valmiuksia taidoiksi, joiden avulla yksilö pystyy säätämään omia tunneprosessejaan ja -reaktioitaan. Tunneälyn kriittisimmät kehityskohdat sijoittuvat varhaislapsuuteen. Köngäs (2018, 35–36) esittelee Mayerin, Saloveyn ja Caruson nelihaaraisen tunneälyn mallin (2008), jonka mukaan tunneälyn taidot voidaan jakaa neljään osaan: 1) tunteiden vastaanottaminen ja tunnistaminen, 2) tunteiden vaikuttavuuden ja käyttömahdollisuuksien ymmärtäminen, 3) tunteiden ymmärtäminen ja 4) tunteiden hallintaa.

Ymmärtääkseen tunnetaitokasvatusta, on tärkeää pohtia, mitä tunteen käsitteellä tarkoitetaan. **Tunteet** ovat yksilöllisiä tunnekokemuksia, joihin vaikuttavat esimerkiksi yksilön saama kasvatusta, kulttuuri ja muistikuvat sekä oma ajattelu ja kokemukset (Kokkonen 2017, 15; Pihlaja 2019). Tunteilla tarkoitetaan monimutkaisia ja hienovaraisia ilmiöitä, jotka ilmenevät ja syntyvät eri tasoilla. Fysiologisella tasolla tunteet aiheutuvat muutoksista esimerkiksi adrenaliinin virtauksessa, verenpaineessa ja sydämen sykkeessä. Psykologisella tasolla tunteet koostuvat tunnetilasta, kognitiosta, arvioinnista ja motivaatiosta. (Ben-Ze'ev 2000.) Tunteisiin sisältyy niin kutsutut perustunteet: ilo, suru, viha, pelko, hämmennys ja inho. Tyypillisesti lapsi oppii tunnistamaan nämä perustunteet yllä mainitussa järjestyksessä. (Koivula & Laakso 2017, 117; Pihlaja 2019.)

Tyypillisesti tunteet tulevat esiin silloin, kun arjessamme tapahtuu positiivisia tai negatiivisia muutoksia (Ben-Ze'ev 2000). Tunteet ovat keskeisessä asemassa hyvinvoinnissa ja oppimisessa (Pihlaja 2019; Humphries ym. 2018). Ne vaikuttavat ihmisen ajatuksiin sekä toimintaan. Varhaislapsuudessa tunteilla on merkittävä tehtävä, koska ne motivoivat toimimaan. (Pihlaja 2019.) Bierman ym. (2008) esittävät, että ne lapset, jotka pärjäävät hyvin tunteidensa kanssa, sopeutuvat todennäköisesti koulumaailmaan paremmin ja ovat akateemisesti lahjakkaampia kuin muut lapset. Turvallinen suhde aikuiseen antaa lapselle tilaisuuksia harjoitella muiden ihmisten tunteiden vastaanottamista (Haapsalo 2016, 16).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia merkityksiä varhaiskasvatuksen opettajat antavat tunnetaitokasvatukselle. Tutkimuksen avulla pyrimme kartoittamaan sitä, millaisia menetelmiä tunnetaitokasvatuksessa käytetään päiväkodeissa. Lisäksi haluamme saada tutkimuksemme avulla ajantasaista tietoa siitä, millaisena tunnetaitokasvatus näyttäytyy päiväkotien arjessa varhaiskasvatuksen opettajien kuvaamana. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten ja miksi varhaiskasvatuksen opettajat toteuttavat tunnetaitokasvatusta päiväkodeissa?
2. Millaisia etuja ja haasteita varhaiskasvatuksen opettajat näkevät tunnetaitokasvatuksen sisältävän?
3. Miten varhaiskasvatuksen opettajat arvioivat valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien käyttökelpoisuutta ja sisältöjä?

4.2 Tutkimuksen toteuttaminen ja lähestymistapa

Tutkimuksemme on laadullinen, mutta keräsimme myös aineistoa, jonka analysoinnissa käytimme määrällistä menetelmää. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa asiaa tai ilmiötä ja sille annettuja merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Laadullisen tutkimuksen taustalla on ajatus todellisuuden holistisesta lähestymistavasta, jonka mukaan tieto on sosiaalisesti rakennettua, muuttuvaa ja moninäkökulmaista (Patton 2002, 59). Holistinen näkökulma tulee tutkimuksessamme esille siten, että tunnetaitokasvatus ja sen toteuttaminen ovat riippuvaisia henkilön aiemmista kokemuksista ja näkemyksistä. Koska tutkimuksemme on kuvailevaa ja se käsittelee ihmisten ajatuksia ja mielipiteitä, valikoitui toteuttamistavaksi laadullinen tutkimus.

Usein laadullisen tutkimuksen kohdetta tutkitaan suhteessa kontekstiinsa (Patton 2002, 46–48; Alasuutari 2012). Tutkimuksessamme tarkastelemme tunnetaitokasvatusta varhaiskasvatuksen kontekstissa. Tutkimuksemme on aineistolähtöinen ja sen aineistona toimii sitä varten kerätty data. Aineistolähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että aineistosta nostetaan esille sen keskeisimpiä asioita ja sitä analysoidaan sen omista lähtökohdista käsin. Havainnot ja käsitteet muodostetaan kerätyn aineiston pohjalta. Aikaisemmat havainnot, tiedot tai teoriat eivät vaikuta analyysin tekemiseen tai tutkimuksen lopputulokseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

4.3 Tutkimukseen osallistujat

Pieni ja tarkoituksenmukaisesti valittu tutkittavien joukko on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle (Patton 2002, 46). Laadullisessa tutkimuksessa on oleellista, että informanteilla on tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon omakohtaista tietoa tai kokemusta (Tuomi & Sarajärvi 2018). Halusimme tutkittaviksi varhaiskasvatuksen opettajina toimivia henkilöitä, sillä heillä on pääasiallinen vastuu pedagogisesta toiminnasta päiväkodin arjessa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 26 §). Oletamme, että heillä on sekä kokemusta että tietoa tunnetaitokasvatuksesta ja sen järjestämisestä. Keräsimme tutkimukseemme osallistujia Facebookin suljetulta foorumilta *Varhaiskasvattajan materiaalipankki* -ryhmästä, jossa on yhteensä noin 47 000 varhaiskasvattajaa tai alasta kiinnostunutta jäsentä ympäri Suomea. Saimme yhteensä 20 vastaajaa, joiden työkokemus vaihteli alle vuodesta yli 20 vuoteen.

4.4 Aineiston keruu

Tarkoituksenamme oli kerätä aineisto haastattelemalla varhaiskasvatuksen opettajia. Olimme yhteydessä useisiin päiväkoteihin, joista suurin osa ilmoitti kiinnostuksensa osallistua tutkimukseemme. Päätimme kuitenkin keväällä 2020 valitsevan COVID-19 -tilanteen vuoksi kerätä aineiston sähköisen kyselyn

muodossa, sillä päiväkodit eivät vastaanottaneet ulkopuolisia vierailijoita eikä kaupungit myöntäneet tutkimuslupia.

Kysely on yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä (Tuomi & Sarajärvi 2018; Hirsjärvi & Hurme 2008). Kysely on nopea tapa tiedon keräämiseen (Heikkilä 2014), sillä sähköinen kysely mahdollistaa vastaus-ten helpon siirrettävyyden ja litteroinnin poisjättämisen (Valli & Perkkilä 2018; Valli 2015). Kyselylomakkeeseen vastatessa vastaaja päättää itse, mitä kertoo tai jättää kertomatta. Tämä voi osaltaan vaikuttaa kyselylomakkeesta saatuihin tietoihin, mutta tutkijoiden on luotettava siihen, että osallistujat vastaavat kyselyyn laajasti ja monipuolisesti oman tietämyksensä mukaan. (Alasuutari 2012; Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan kysyminen on hyvä tapa saada tietoa silloin, kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee. Tämä perustelee valintaamme kyselylomakkeen käytöstä. Keräsimme aineiston varhaiskasvatuksen opettajilta sosiaalisessa mediassa Webropol-kyselylomakkeen (Liite 2) avulla. Kyselylomakkeen ohessa esittelimme saatekirjeen (Liite 2) muodossa tutkimuksemme aiheen ja tarkoitusperän sekä tietosuojailmoituksen. Tutkimukseen osallistumisen kriteerinä oli varhaiskasvatuksen opettajan tai varhaiskasvatuksen sosionomin ammattinimike. Koska keräsimme haastateltavat Facebookin kautta, emme tarvitse erillistä tutkimuslupaa. Meidän täytyi kuitenkin pyytää *Varhaiskasvattajan materiaalipankki* -ryhmän ylläpitäjiltä lupa kyselylomakkeen jakamiseen. Laitoimme kyselylomakkeen jakoon toukokuun 2020 alussa ja annoimme vastausaikaan kolme viikkoa. Tutkimusaiheemme kiinnostavuus yllätti meidät, sillä saimme tarvittavan määrän vastauksia (20) vuorokauden sisällä kyselyn jakamisesta. Laitoimme *Varhaiskasvattajan materiaalipankki* -ryhmään kiitosviestin, jossa ilmoitimme saaneemme tarvittavan määrän vastauksia.

Kyselymme oli rakenteeltaan puolistrukturoitu. Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston keruu tapahtuu tiettyjen etukäteen valittujen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten avulla. Tyypillistä puolistrukturoidulle kyselylle on se, että ihmisten tulkintoja asioista sekä asioille annettuja merkityksiä korostetaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008.) Kyselymme koostui neljästä osiosta,

joiden teemoina olivat 1) perustiedot, 2) tunnetaitokasvatuksen valmiit materiaalit, 3) omassa ryhmässä toteutettava tunnetaitokasvatus ja 4) tunnetaitokasvatus osana varhaiskasvatuksen opettajan työtä.

Kyselylomakkeen hyvät puolet ja heikkoudet ovat usein saman asian eri puolia (Valli 2015). Tämä tarkoittaa sitä, että oikein toteutettuna tietty asia, kuten kyselylomakkeen ulkoasu, on hyvä puoli ja huonosti toteutettuna heikkous. Kyselyn haasteena on se, ettei kysymystä voi toistaa tai tarkentavia kysymyksiä pysty esittämään vastaajalle. Tämä saattaa johtaa väärinkäsityksien syntymiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018; Valli 2015.) Kyselyn hyvä puoli on se, ettei kysymyksissä esiinny subjektiivisuutta, kuten tutkijan äänenpainon muutoksia tai sana- muotojen vivahteita. Tällöin vastaukseen ei vaikuta esimerkiksi tutkijan eleet tai ilmeet. (Valli 2015.) Internetkyselyn hyvä puoli on Vallin (2018) mukaan myös se, että jokainen kysymys voidaan asettaa pakolliseksi. Lisäksi sähköisen kyselylomakkeen etuna on visuaalisuus: internetkyselyn voi rakentaa ulkoasultaan houkuttelevaksi ja helposti täytettäväksi (Valli & Perkkilä 2018). Asetimme kyselysämme kaikki kysymykset pakollisiksi, jotta vastauskatoa ei tulisi. Rakensimme kyselymme mahdollisimman selkeäksi ja yksinkertaiseksi, jolloin vastaaminen sujuisi ongelmitta.

Heikkilän (2014) ja Vallin (2018) mukaan yksi suurimpia virheiden aiheuttajia kyselylomakkeessa on kysymysten muoto. Jos kysymys on huonosti suunniteltu tai kyselylomakkeessa esiintyy muutoin puutteita, voi koko tutkimus mennä pilalle. Pyrimme muotoilemaan kyselylomakkeen kysymykset arkikieliseksi siten, että vastaaja ymmärtäisi kysymyksen ja olisi kykenevä vastaamaan kysymykseen perustelujen kera. Pattonin (2002, 4) mukaan laadullisessa tutkimuksessa kysymysten tulisi olla avoimia. Kysymysten avulla pyritään selvittämään kokemuksia, mielipiteitä, tietoa ja tunteita tutkittavasta aiheesta. Näin ollen laadimme avoimia kysymyksiä, aloittaen ne sanoilla: *miten, miksi ja millainen*.

Noudatimme kyselyn laatimisessa Tuomen ja Sarajärven (2018) sekä Vallin (2015) näkemyksiä toimivan kyselylomakkeen rakenteesta. Testasimme kyselylomakkeemme toimivuutta ja kestoja usealla koekäyttäjällä, joiden palautteen pohjalta korjasimme ja muokkasimme kyselyä ennen sen julkaisua. Järjestimme

kyselylomakkeen 19 kysymystä siten, että aloitimme niin kutsutuilla lämmittelykysymyksillä, kuten kysymällä työkokemusta vuosina ja ammattinimikettä. Tämän jälkeen kysymykset etenivät loogisesti aiheittain yksinkertaisimmista haastavimpiin. Kyselylomakkeen lopussa kysyimme arkaluontoisempia asioita, kuten vastaajan omia näkemyksiä ja kokemuksia. Monivalintakysymykset helpottivat vastaamista nopeudellaan ja koko kyselyyn vastaamiseen kului aikaa enintään 20–25 minuuttia. Kyselyyn vastaamiseen oli matala kynnyks, koska sähköinen Webropol-kyselymme oli helposti saatavilla ja siihen oli mahdollista vastata puhelimella, tabletilla tai tietokoneella.

Valitsimme kyselylomakkeeseen sellaisia kysymyksiä, joiden avulla pyrimme saamaan merkittävää tietoa tutkimuskysymyksiimme. Kysymykset olivat sekä monivalinta- että avoimia kysymyksiä. Suljettujen monivalintakysymysten avulla saadaan selkeät vastaukset, jotka ovat nopeasti analysoitavissa. Suljettujen kysymysten haittapuolena voi olla vaihtoehtojen järjestyksen johdattelevuus, vastauksen antamisen harkitsemattomuus ja tietyn vaihtoehdon puuttuminen. (Heikkilä 2014.) Osaan monivalintakysymyksistä lisäsimmekin vaihtoehdon *Muu, mikä?*, jolloin vastaaja sai mahdollisuuden antaa vastaukseksi vaihtoehdoista puuttuvan asian. Avointen kysymysten tehtävänä on antaa vastaajalle vapaus muotoilla oma vastauksensa. Tällä tavoin saadaan selville vastaajan rehelliset mielipiteet ja ajatukset asiasta. (Valli 2015; Heikkilä 2014.)

4.5 Aineiston analyysi

Keräämäästämme aineistosta muodostui monipuolinen ja keskusteleva. Aineistossa esiintyi erilaisia näkemyksiä suhteessa tutkimuskysymyksiimme. Kyselylomakkeen kysymyksiin vastattiin enimmäkseen laajasti ja asianmukaisesti. Analysoimme tutkimusaineistoamme laadullisen, aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa teoriaa lähdetään rakentamaan havaintojen pohjalta, ilman valmiita ennakoasetelmia ja määritelmiä (Eskola & Suoranta 1998). Sisällönanalyysin avulla on tarkoitus saada tutkittavasta asiasta kuvaus siten, että se esitetään tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysille tyypillistä on se, että siinä tukeudutaan alkuperäisiin lainauksiin

ja niiden yleistämiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Lisäksi käytimme määrällistä analysointitapaa käsitellessämme osaa vastauksista (kysymykset 7, 12 & 14).

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi pohjautuu tutkijan päättelykykyyn ja tulkintaan. Tutkimustehtävään pyritään saamaan vastaus yhdistelemällä aineistosta esiin nousevia ilmauksia toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet perustuvat Milesin ja Hubermanin (1994) kolmivaiheiseen prosessiin. Nämä vaiheet ovat aineiston pelkistäminen alkuperäisistä ilmauksista, pelkistettyjen ilmausten luokittelu ja luokkien pohjalta teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Etenimme aineiston analyysissä tutkimuskysymys kerrallaan. Havainnollistamme laadullisen analyysin kulkua liitteessä 3.

Aineiston redusointi eli pelkistäminen tarkoittaa sitä, että kerätystä aineistosta rajataan tutkimukselle epäolennainen tieto pois (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tutkimuskysymystemme perusteella analyysiyksiköksi valikoitui ajatuskokonaisuudet, jotka voivat sisältää useita lauseita. Ensimmäisenä perehdyimme kyselylomakkeiden vastauksiin lukemalla ne läpi. Tämän jälkeen etsimme aineistosta ilmauksia, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiimme. Kirjoitimme tutkimuskysymysten kannalta keskeiset ilmaukset ylös erilliselle tiedostolle. Alkuperäisistä ilmauksista muodostimme pelkistetyt ilmaukset. Tulostemme raportoinnissa käytetään alkuperäisiä ilmauksia, joista on korjattu kirjoitusvirheet. Kirjoitusvirheiden korjaaminen ei vaikuttanut aineistolainauksen sisältöön.

Seuraavaksi aineiston klusteroinnissa eli luokittelussa aineistosta etsitään sellaisia ilmauksia, jotka ovat keskenään samankaltaisia tai eroavat toisistaan (Tuomi & Sarajärvi 2018). Lähdimme klusteroimaan aineistoa värikoodaamalla keskenään samankaltaiset käsitteet ja ilmaukset. Näistä samaa asiaa tarkoittavista käsitteistä ja ilmauksista muodostimme alaluokat, jotka nimesimme niiden sisältöjen mukaan. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme muodostui yhteensä kahdeksan alaluokkaa. Toisen tutkimuskysymyksemme luokittelussa pelkistetyistä ilmauksista rakentui yhteensä viisi alaluokkaa. Kolmanteen tutkimuskysymykseemme kehittyi kuusi alaluokkaa.

Aineistolähtöisen analyysin viimeisessä vaiheessa tutkittavilta saaduista tiedoista edetään johtopäätöksien tekemiseen ja teoreettisten käsitteiden muodostamiseen. Tätä vaihetta kutsutaan abstrahoinniksi eli käsitteellistämiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Jatkoimme aineiston analyysiä Tuomen ja Sarajärven (2018) mallin mukaan muodostamalla alaluokista yläluokkia ja yläluokista yhdistävän luokan. Sekä ensimmäiseen että toiseen tutkimuskysymykseemme muodostimme kolme yläluokkaa. Kolmanteen tutkimuskysymykseen rakentui kaksi yläluokkaa. Yläluokista muodostimme yhdistävän luokan. Tulosluvun taulukossa 2 esitämme aineiston analyysissä muodostuneet luokat.

4.6 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksemme toteutettiin *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan* (2012) hyvän tieteellisen käytännön periaatteita noudattaen siten, että tieto on luotettavaa. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan luotettavuus nähdään koko tutkimusprosessin kannalta merkittävänä asiana. Tutkimus ja etiikka ovat riippuvaisia toisistaan. Eettiset ratkaisut vaikuttavat tutkimukseen ja tutkimuksen tuloksilla on puolestaan vaikutusta eettisiin ratkaisuihin. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa tutkimuksen yksityiskohtainen suunnittelu, toteutus ja raportointi sekä tutkijoiden toiminta tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen mukaisesti. Lisäksi hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tutkittavien aseman ja oikeuksien määrittely sekä tutkittavien ymmärrys ja hyväksyntä asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Ennen tutkimukseemme osallistumista tutkittava luki ja hyväksyi tietosuojailmoituksen. Osallistumalla kyselyyn tutkittava antoi suostumuksensa käyttää antamiaan tietoja tutkimuksemme aineistona. Pyrkimyksenämme oli objektiivisen tutkimuksen tekeminen, joten emme tunteneet tutkittavia entuudestaan. Tutkimustuloksimme ei vaikuttanut tutkittavien ja tutkijoiden välinen suhde.

Turvasimme tutkimuksen aikana täyden anonymiteetin yksittäiselle tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä. Tutkimusraportissamme emme mainitse tutkittavien henkilötietoja, pois lukien tutkittavien ammattinimikettä ja työkokemusta. Yksittäistä varhaiskasvatuksen opettajaa tai tämän työpaikkaa on

mahdotonta tunnistaa missään vaiheessa tutkimusta. Mikäli aineistossa esiintyi tietoa, josta olisi ollut mahdollista tunnistaa tutkittava, anonymisoimme tiedon. Käytimme ja säilytimme keräämäämme aineistoa tutkimuksemme toteuttamisen ajan yliopiston U-aseamalla. Tämän jälkeen tuhosimme aineiston, jotta se ei päädy ulkopuolisille tahoille.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksemme tulokset tutkimuskysymyksittäin. Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisena varhaiskasvatuksen opettajat näkevät tunnetaitokasvatuksen. Alaluvussa 5.1 tarkastelemme tunnetaitokasvatuksen toteuttamista ja sille annettuja merkityksiä. Alaluvussa 5.2 keskitymme esittelemään tunnetaitokasvatukseen liittyviä etuja ja haasteita. Lopuksi, alaluvussa 5.3 vastaamme valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien käyttökelpoisuuteen ja sisältöihin liittyvään tutkimuskysymykseen. Tarkastelemme tuloksia pääosin laadullisesti, mutta paikoittain hyödynnämme myös määrällistä lähestymistapaa. Taulukkoon 2 olemme koonneet laadullisessa sisällönanalyysissä muodostuneet ala- ja yläluokat sekä yhdistävän luokan.

TAULUKKO 2. Laadullisen sisällönanalyysin luokittelun tulokset kaikkien tutkimuskysymysten osalta

Alaluokat	Yläluokat	Yhdistävä luokka
Tärkeä osa varhaiskasvatusta Kaikille lapsille samat mahdollisuudet	Osa varhaiskasvatusta	Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksessa
Pohja lapsen kasvulle ja kehitykselle Pohja lapsen sosiaalisille taidoille	Perusta lapsen kasvulle ja kehitykselle	
Valmiiden materiaalien käytettävyys Tilanteiden spontaanisuus ja pedagoginen suunnittelu Ajan käyttäminen toiminnan toteuttamisessa Lapsilähtöisyys	Toiminnan suunnittelu	
Kasvun ja kehityksen tukeminen Lasten yksilöllisyyden huomioiminen	Kokonaisvaltainen kasvun tuki	
Kasvattajien arvot ja resurssit	Henkilöstöresurssit ja näkemyserot	
Materiaalien runsaus ja monipuolisuus	Materiaalien kattavuus ja saavutettavuus	

Materiaalien puutteet ja sisällöt		
Materiaalien sovellettavuus Materiaalien sisällöt Puutteet materiaaleissa	Valmiiden materiaalien käytettävyys	
Materiaalien saatavuus Koulutuksen puute Ajankäytön haasteet	Resurssit materiaaleihin ja niiden käyttöön	

5.1 Tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Alaluvussa 5.1.1 käsittelemme sitä, kuinka usein ja suunnitelmallisesti tunnetaitokasvatusta järjestetään. Alaluvussa 5.1.2 keskitymme kuvaamaan sitä, miten varhaiskasvatuksen opettajat toteuttavat tunnetaitokasvatusta. Viimeisessä alaluvussa 5.1.3 tarkastelemme varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä tunnetaitokasvatuksesta ja sen järjestämisestä.

5.1.1 Tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen

Saamiemme vastausten mukaan suurin osa tutkimukseen osallistujista oli toteuttanut työssään tunnetaitokasvatusta. Tunnetaitokasvatusta oli toteutettu muun muassa satujen, tunnekorttien ja erilaisten pelien avulla. Lisäksi vastauksista nousi esille tunteiden sanoittaminen ja pienryhmätoiminta. Tulosten mukaan muutama vastaaja ei ollut käyttänyt tunnetaitokasvatukseen tarkoitettuja menetelmiä tai ryhmän toinen opettaja oli ollut vastuussa siitä:

En ole virallisesti mitään kasvatukseenkäyttöä käyttänyt, mutta koko ajan arjen keskellä huomioin tunnekasvatustilanteita ja pyrin tarttumaan niihin lasten kanssa.

Tunnetaitokasvatuksen järjestämisen systemaattisuudessa ilmeni eroja. Tutkimustulosten mukaan tutkittavat olivat järjestäneet ryhmässään tunnetaitokasvatusta päivittäin, viikoittain tai harvemmin. Lisäksi

tunnetaitokasvatustoimintaa oli toteutettu tarpeen mukaan huomioiden lapsiryhmän tavoitteet sekä lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman:

Silloin, kun aihe on ajankohtainen. Jos lapsen vasuissa on sovittu tunnekasvatuksesta. --

Eräs vastaajista mainitsi, ettei hänen ryhmässään ollut toteutettu tunnetaitokasvatusta ollenkaan.

5.1.2 Tunnetaitokasvatuksen muodot

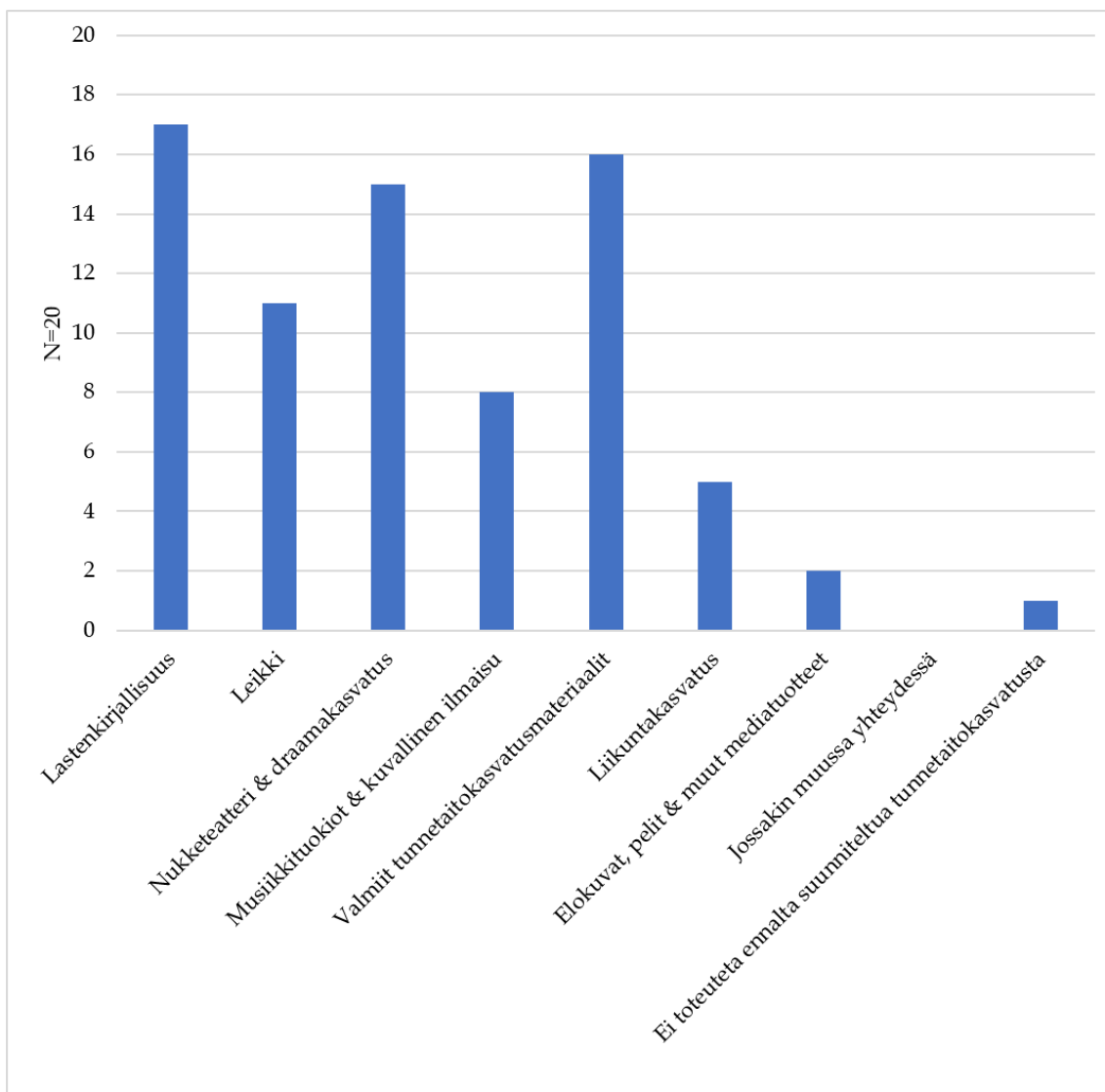
Selvitimme tutkimuksessamme avoimella kysymyksellä (13) sitä, millaisissa tilanteissa tunnetaitokasvatusta tutkittavien ryhmissä yleensä järjestetään. Lisäksi selvitimme monivalintakysymyksellä (14) sitä, miten varhaiskasvatuksen opettajat toteuttavat ennalta suunniteltua tunnetaitokasvatusta omissa lapsiryhmissään.

Aineistomme perusteella voidaan todeta, että tunnetaitokasvatusta oli toteutettu sekä spontaanisti että etukäteen suunnitelluissa tilanteissa. Tutkimustulosten mukaan spontaanisti toteutettava tunnetaitokasvatustoiminta oli esimerkiksi tunteiden sanoittamista, eteen tulleista tilanteista keskustelemista sekä lasten riitatilanteiden ratkomista. Ennalta suunnittelematonta tunnetaitokasvatusta oli toteutettu erityyppisissä arjen tilanteissa:

-- Myös spontaanisti odotteluhetkissä, keskinäisissä kahinoissa, leikkien lomassa, pukemistilanteissa, jne.

Tiedustelimme monivalintakysymyksellä (14) etukäteen suunnitellun tunnetaitokasvatuksen toteuttamisen muotoja. Kysymyksessä oli yhdeksän vastausvaihtoehtoa: 1) lastenkirjallisuutta luettaessa/kuvakirjoja katseltaessa, 2) lasten omaehtoisen tai ohjatun leikin yhteydessä, 3) nukketeatterin tai draamakasvatuksen

avulla, 4) musiikkituokioissa tai kuvallisen ilmaisun yhteydessä, 5) hyödyntäen valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja, 6) liikuntakasvatuksessa, 7) elokuvista, peleistä tai muista mediatuotteista keskusteltaessa, 8) jossakin muussa yhteydessä, missä? ja 9) emme toteuta ryhmässämme etukäteen suunniteltua tunnetaitokasvatusta. Kysymykseen oli mahdollista valita useampi kuin yksi vastausvaihtoehto.

KUVIO 1. Ennalta suunnitellun tunnetaitokasvatuksen toteuttamisen keinot

Kuviossa 1 on havainnollistettu, miten tutkimukseen osallistuvien vastaukset jakautuivat koskien ennalta suunniteltua tunnetaitokasvatustoimintaa. Suurin osa vastaajista oli toteuttanut ennalta suunniteltua tunnetaitokasvatusta lastenkirjallisuuden, valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien sekä nukketeatterin ja draamakasvatuksen avulla. Ennalta suunnitellun tunnetaitokasvatuksen toteuttamisessa oli hyödynnetty vähiten liikuntakasvatusta, elokuvia, pelejä ja muita mediatuotteita.

Avoimessa kysymyksessä numero 15 pyysimme vastaajia kertomaan myös jonkin käytännön esimerkin toteuttamastaan etukäteen suunnitellusta tunnetaitokasvatustilanteesta. Etukäteen suunniteltua tunnetaitokasvatusta oli toteutettu esimerkiksi nukke-/pöytäteatterin, tunne-/kuvakorttien sekä satujen muodossa:

Nukketeatterin avulla esitettiin lyhyt tarina, missä hiirtä ei aluksi kelpuutettu leikkiveriksi ja nimiteltiin. Kun hiiri sitten pelasti toisen pulasta, heistä tulikin kavereita. Esityksen jälkeen kyselin lapsilta, mitä esityksessä tapahtui ja miltähän mikäkin juttu kenestäkin tuntui. --

-- Liikuntakasvatuksessa esimerkiksi Nuoren Suomen Vauhtioarvas-, Nopsanilkatymys. CD-levyillä on tunnemusiikkia, kuten "Iloinen, suruinen Maija", jota olemme liikkeillä tehneet. Iloinen Maija hyppii ja loikkii iloisesti, suruinen Maija laahustaa hitaasti eteenpäin.

Vastauksista nousi esiin myös muutamia valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja, kuten *Lapsen mieli*, *Fanni-sarja*, *Nuori Suomi*, *Huomaa Hyvä!*, ja *Molli*.

5.1.3 Varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä tunnetaitokasvatuksesta

Kysyimme tutkittavilta, millaista tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen heidän mielestään on, kokevatko he osaavansa toteuttaa sitä ja millaisena he näkevät sen

merkityksen varhaiskasvatuksessa nykypäivänä. Saamiemme tulosten mukaan tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen liittyy sekä hyviä että huonoja puolia. Vastausten mukaan tunnetaitokasvatus koettiin ajoittain haastavana:

Se on välillä haastavaa, koska lapset ovat niin pieniä ja siksi pitääkin osata tarttua etenkin spontaaneihin hetkiin.

Lisäksi vastauksista nousi esiin ryhmä- ja lapsikohtaisuus:

-- Lapset eivät aina innostu suunnitellusta käsittelytavasta, ja lasten jo olemassa olevat tunnetaidot ovat etenkin 3-5v. ryhmässä hyvin eri vaiheissa.

Vastaajat kokivat tunnetaitokasvatuksen olevan tärkeää ja antoisaa. Erään tutkitavan mielestä tunnetaitokasvatus saattaa olla varhaiskasvatuksen tärkein sisältö. Lisäksi vastauksista nousi esille lasten näkökulma: tunnetaitokasvatus on sellaista toimintaa, josta lapset innostuvat.

Todella antoisaa. Lapsilta tulee hyviä ajatuksia, ja on hienoa nähdä miten jo pienen harjoittelun jälkeen lapset rupeavat sanoittamaan, havainnoimaan ja pohtimaan tunteitaan. Eräskin lapsi, jolla oli haasteita tunnesäätelyssä, oppi parissa viikossa, että kaikki tunteet ovat sallittuja, ja alkoi huutamisen ja tavaroiden heittelyn sijaan voi tulla syliin ja kertoa miksi harmittaa.

Tulosten mukaan tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen koettiin helpoksi silloin, kun varhaiskasvatuksen opettaja oli tutustunut siihen ja se oli muotoutunut osaksi arkea:

Arkipäivään tilanteissa helppoa, kun sen on ottanut käytännöksi. --

Lisäksi vastauksista ilmeni, että oikeanlaiset materiaalit ja keinot sekä rauhallinen hetki olivat tärkeitä tekijöitä tunnetaitokasvatuksen toteuttamiselle ja sen toimivuudelle.

Tutkimustulosten mukaan vastaajat kokivat oman osaamisensa riittävän tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen. Tutkittavat mainitsivat kouluttavansa itseään aktiivisesti tunnetaitokasvatuksen saralla. Vastauksista ilmeni kuitenkin, että lisäkoulutus tunnetaitokasvatuksen saralla olisi tarpeellista. Vastaajat halusivat kouluttautua lisää ja kehittää itseään aiheeseen liittyen. Lisäksi vastauksista nousi esiin pyyntö koulutusorganisaatioille:

Koulutuksessa (yliopisto) olisi voinut olla konkreettisemmin esim. miten sovittelua lasten riitoja.

Varhaiskasvatuksen opettajat näkivät, että tunnetaitokasvatuksella on tärkeä rooli sekä varhaiskasvatuksessa että lapsen henkilökohtaisessa kasvussa ja kehityksessä. Informanttien mukaan tunnetaitokasvatusta tulisi järjestää, jotta lapset oppisivat esimerkiksi rauhoittumaan, ymmärtämään omia tunteitaan ja toimimaan ryhmässä. Vastauksista nousi esille tunnetaitokasvatuksen kasvava merkitys muun muassa kiusaamisen ehkäisyille ja lapsen itsetunnon kehittymiselle. Lisäksi vastauksissa pohdittiin lasten tunnesäätelyn haasteiden yleisyyttä ja lasten oikeutta tasa-arvoiseen tukemiseen:

-- Tuntuu, että yhä useammalla lapsella tunnetaidot tarvitsevat harjoitusta.

Tunnetaitokasvatus, ja ylipäätään sosiaalisten taitojen tukeminen ja kehittäminen ovat äärimmäisen tärkeitä nykypäivänä. Jotta lapsi kykenee toimimaan nykypäivän isoissa ryhmissä, on hänellä oltava riittävät sosiaaliset taidot. Näin ollen meidän on taattava lasten tasavertaisuus, ja tuettava heitä tarvitsemallaan tavalla, jotta he voivat näitä taitoja kehittää. --

Varhaiskasvatuksen opettajat toivat vastauksissaan esille myös tunnetaitokasvatukseen liittyviä ongelmakohtia:

Merkitys on mielestäni suuri, mutta jotkut johtajat tai muut eivät tunnu sitä ymmärtävän. Materiaaleja ei ole saatavilla eikä niitä osteta. --

Vastauksista ilmeni, että materiaalien hankkimiseen vaikuttaa erinäiset syyt, kuten ajanpuute ja näkemuserot.

5.2 Tunnetaitokasvatuksen edut ja haasteet varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta

Alaluvussa 5.2.1 kuvaamme varhaiskasvatuksen opettajien mainitsemia tunnetaitokasvatukseen liittyviä etuja. Alaluvussa 5.2.2 keskitymme esittämään tunnetaitokasvatuksessa nähtyjä haasteita. Aineiston analyysissä otimme tarkasteluun vain ne vastaukset, joissa oli selkeästi mainittu, oliko kyseessä tunnetaitokasvatukseen liittyvä etu vai haaste.

5.2.1 Tunnetaitokasvatuksen edut

Vastauksista ilmeni, että tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen liittyy monipuolisia etuja. Pääsääntöisesti edut liittyivät lasten kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Lisäksi vastauksista nousi esille etuja koskien tunnetaitokasvatuksen toteuttamisen muotoja ja sen materiaaleja.

Etuna pidettiin esimerkiksi sitä, että tunnetaidot luovat perustan lapsen kasvulle ja kehitykselle sekä sosiaalisille taidoille. Vastausten mukaan tunnetaitoihin tutustuminen ja tunteiden sanoittaminen ovat hyödyksi lapselle. Tutkittavien mukaan lapset oppivat tunnetaitokasvatuksen avulla kaveritaitoja, kuten huomioimaan ja kunnioittamaan toisiaan sekä ymmärtämään erilaisuutta.

Lisäksi tunnetaitojen nähtiin olevan hyvä pohja lapsen itsetuntemukselle, itsearvostukselle ja tunnetaitojen kehittymiselle:

-- Etuna se, että tunnetaidot luovat vahvan pohjan lapsen kasvulle ja kehitykselle ja erityisesti sosiaaliselle elämälle.

Vastauksista selvisi, että tunnetaitokasvatusta oli yksinkertaista toteuttaa lapsiryhmän arjessa, koska materiaalia oli saatavilla helposti.

Etu: nykypäivänä on hirveän helppoa löytää tietoa ja materiaalia. Tunnetaitokasvatus on myös todella helppo nivoo ryhmän arkeen. --

Varhaiskasvatuksen opettajat kokivat tunnetaitokasvatuksen eduiksi monipuoliset keskustelut lasten kanssa sekä sen, että he näkivät lasten kehittyvän tunnetaidoissa. Heidän mielestään oli hienoa, kun lapsi osasi kertoa tunnetaitoihin liittyvistä asioista tai ilmaista tunteitaan. Vastaajien mukaan tunnetaito-osaaminen on tärkeä osa varhaiskasvatusta.

5.2.2 Tunnetaitokasvatuksen haasteet

Vastaajien mukaan tunnetaitokasvatuksen haasteena voi olla esimerkiksi välinpitämätön ja osaamaton varhaiskasvatuksen henkilöstö. Haasteena nähtiin se, että kasvatushenkilöstö ei kokenut tunnetaitokasvatusta tärkeäksi. Tuloksista ilmeni, että ryhmän aikuisten epäyhteneväiset linjat nähtiin haasteena tunnetaitokasvatuksen toteuttamiselle:

-- Haasteet: jos muu kasvatushenkilöstö ei koe sitä tarpeelliseksi --

Lisäksi tuloksista nousi esille resurssipula: vaihtuva henkilökunta tai henkilökunnan puuttuminen voivat aiheuttaa haasteita.

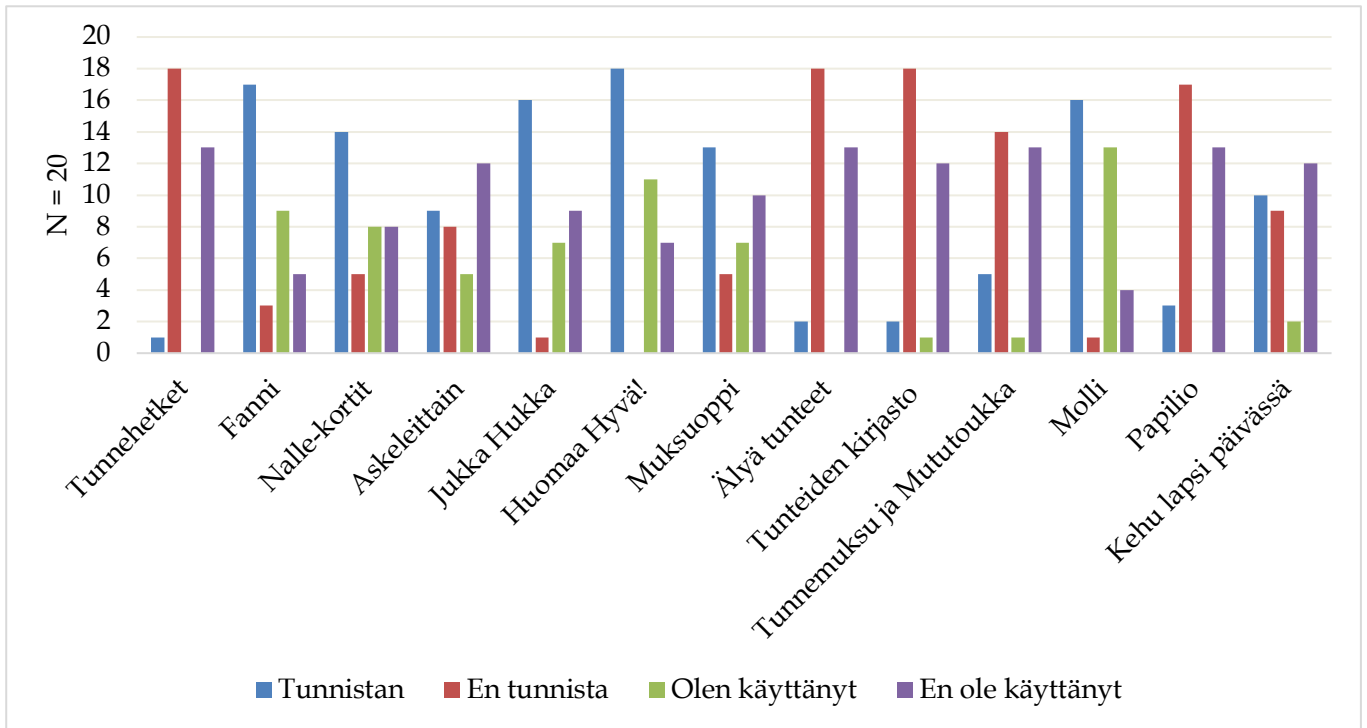
Varhaiskasvatuksen opettajien mukaan tunnetaitokasvatuksessa oli haastavaa käsitellä vaikeita aiheita, koska ne saattavat koskettaa henkilökohtaisesti jonkun lapsen elämää, eikä varhaiskasvatuksen opettaja välttämättä tiedä asiasta mitään:

Haasteena ovat aina vaikeat aiheet, kuten menetys tai väkivalta, sillä ei voi olla varma, millä tavalla nämä ovat olleet lapsen elämässä läsnä. --

Vastauksissa tuotiin esiin myös se, että tunnetaitokasvatuksen haasteena on materiaalin puute alle 3-vuotiaille. Lasten erilaiset kehityskulut, osaamistasot ja tarpeet sekä suuret ryhmäkoot tuovat haasteita tunnetaitokasvatuksen toteuttamiselle. Tutkimustuloksista nousi esille myös muita ongelmakohtia: sosiaalisten haasteiden yleistyminen lapsilla, tarpeeksi mielenkiintoisen sisällön luominen opettajan toimesta ja asioiden esittäminen lapselle ymmärrettävällä tavalla.

5.3 Valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien käytettävyys ja sisältö

Selvitimme valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien tunnettavuutta ja käyttöä sekä sisältöjä kyselylomakkeen kysymyksillä 7, 8 ja 9. Lisäksi kysyimme tutkittavilta, tulisiko valmiita tunnetaitokasvatuksen materiaaleja jollain tavoin kehittää (kysymys 11). Kuviossa 2 esitämme, miten tutkittavat olivat tunnistaneet ja käyttäneet valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja. Selvästi tunnetuimpia ja käytetyimpiä valmiita tunnetaitokasvatusmenetelmiä/-materiaaleja olivat *Huomaa Hyvä!*, *Fanni*, *Jukka Hukka* ja *Molli*. Tuntemattomampia materiaaleja olivat *Tunnehetket*, *Älyä tunteet*, *Tunteiden kirjasto* ja *Papilio*. Vähiten käytettyjä materiaaleja puolestaan olivat *Tunnehetket*, *Älyä tunteet*, *Tunnemuksu* ja *Mututoukka* sekä *Papilio*.

KUVIO 2. Valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien tunnettavuus ja käyttö

Lisäksi selvitimme, tiesivätkö tutkittavat muita valmiita tunnetaitokasvatusmenetelmiä ja olivatko he käyttäneet niitä. Vastauksista ilmeni, että tunnettuja materiaaleja olivat muun muassa *Piki*, *Ympyräiset*, *Suomen Mielenterveysseuran materiaalit*, *Lapsen mieli* sekä *Oppi ja ilo*.

Tutkimustulostemme mukaan valmiit tunnetaitokasvatusmateriaalit koettiin pääsääntöisesti käyttökelpoisiksi. Tutkittavat mainitsivat valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien olevan monipuolisia. Varhaiskasvatuksen opettajat arvioivat, että valmiita materiaaleja on tarjolla paljon. Toisaalta materiaalien paljous koettiin haasteeksi, koska aika ja resurssit eivät riitä materiaalien haltuunottoon. Vastauksista selvisi, että valmiita materiaaleja arvioitiin myös hinnan perusteella:

--Varsinkin Suomen mielenterveysseuran ilmaiset materiaalit ovat monipuolisia ja hyvin sovellettavissa kaiken ikäisille. --

Tutkittavat kokivat, että valmiita materiaaleja oli mahdollista ja yksinkertaista soveltaa lapsiryhmän tarpeisiin. Tutkimustulosten mukaan valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien käyttöön ja soveltuvuuteen vaikutti lapsiryhmän lasten iät. Osa vastaajista ei kokenut valmiiden materiaalien soveltuvan alle 3-vuotiaiden opetukseen.

--Esimerkiksi en koe Huomaa Hyvä - sarjaa pienille sopivana, mutta esimerkiksi Piki, Molli, Ympyräiset sopivat kaiken ikäisille. --

Vastaajat olivat tyytyväisiä valmiisiin tunnetaitokasvatusmateriaaleihin, mutta niitä haluttiin myös kehittää. Varhaiskasvatuksen opettajat ehdottivat muun muassa sitä, että alle kolmevuotiaille sopivia materiaaleja olisi tulevaisuudessa enemmän tarjolla:

Pienemmille alle 3-vuotiaille kaipaisin vielä jotakin simppeleitä käyttöön otettavaa.

Lisäksi varhaiskasvatuksen opettajat toivoivat monipuolisempaa ja toiminnallisempaa materiaalia sekä käyttövinkkejä erilaisten materiaalien hyödyntämiseen:

Lisää monipuolista materiaalia. Toivoisin myös, että materiaaleista tiedotettaisiin enemmän kentällä, ja että koulutuksia olisi enemmän.

Vastausten mukaan valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien tulisi olla ajan-kohtaisia ja hyödyntää esimerkiksi uusinta teknologiaa:

Aina voi kehittää, jotta olisi kiinnostavia ja ajan hengessä mukana esim. digimateriaalia.

Tulosten mukaan materiaaleja tulisi kehittää vastaamaan myös S2-lasten tarpeita, sillä tunnetaitoja käsitellään usein kielen ja keskustelun avulla.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaiseksi varhaiskasvatuksen opettajat kokevat tunnetaitokasvatuksen ja sen merkityksen. Tutkimustuloksemme osoittavat, että tunnetaitokasvatus nähdään tärkeänä osana varhaiskasvatusta ja lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Varhaiskasvatuksen opettajat kokiivat tunnetaitokasvatuksella olevan kasvava merkitys. Tutkimustulostemme mukaan varhaiskasvatukseen kaivataan lisää monipuolisempia materiaaleja ja henkilökunnalle suunnattuja koulutuksia.

Osa tutkimuksemme tuloksista on linjassa aiempien tutkimusten kanssa (ks. Lahtinen & Nyystilä, 2004; Huilla & Isokoski 2013). Tutkimustuloksistamme selviää, että tunnetaitokasvatuksen toteuttamisessa ilmenee eroja. Tutkittavat olivat järjestäneet tunnetaitokasvatusta Poikkeuksen (2020) esittämän suosituksen mukaisesti, päivittäin tunteiden sanoittamisessa ja viikoittain pedagogisissa opetustilanteissa. Muutama tutkittavista mainitsi, ettei ollut toteuttanut tunnetaitokasvatusta.

Tämän tutkimuksen tuloksista selviää, että etukäteen suunnitellun tunnetaitokasvatuksen toteuttamisessa on hyödynnetty eniten lastenkirjallisuutta, valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja, nukketeatteria ja draamakasvatusta, leikkiä ja musiikkituokioita sekä kuvallista ilmaisua. Lahtisen ja Nyystilän (2004, 2) mukaan leikki on oiva tapa tunnetaitojen harjoittamiseen. Tuloksemme ovat osin samansuuntaisia myös Kokkosen (2017, 51–53) näkemysten kanssa. Hänen mukaansa hyviä keinoja tunteiden säätelyyn ovat liikunta, musiikki ja muut kulttuurituotteet. Tuloksissamme liikuntakasvatusta hyödynnettiin kuitenkin ennalta suunnitellussa tunnetaitokasvatuksessa elokuvien, pelien ja muiden media tuotteiden ohella vähiten.

Tutkimuksemme informantit korostivat tunnetaitokasvatuksen tärkeyttä. Vastaajien mukaan tunnetaitokasvatus luo pohjan tulevaisuudelle, joten sen toteuttamiseen on panostettava. Myös Huillan ja Isokosken (2013, 77)

tutkimustuloksista ilmenee, että tunnetaidot nähdään perustana elämän taidoille ja oppimiselle. Tutkimustulostemme mukaan on tärkeää, että lapsiryhmän varhaiskasvatuksen opettajilla on samanlaiset näkemykset tunnetaitokasvatukselle. Tutkittavat halusivat tulostemme mukaan kouluttautua tai kehittää itseään lisää tunnetaitokasvatuksen saralla. Kyseinen tutkimustuloksemme on yhteneväinen Huillan ja Isokosken (2013, 80) tulosten kanssa.

Tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen liittyy etuja ja haasteita. Tutkittaessa varhaiskasvatuksen opettajien kokemia etuja selvisi, että tunnetaidot nähdään tärkeänä osana lapsen kasvua ja kehitystä. Tutkimustulostemme mukaan tunnetaitokasvatuksen avulla lapset oppivat sosiaalisia taitoja, kuten kaveritaitoja sekä itsensä ilmaisua. Myös Humphriesin ym. (2018) mukaan tunnetaitokasvatuksessa voidaan oppia näitä taitoja. Tunnetaitokasvatukseen liittyvistä haasteista mainittiin konkreettisia esimerkkejä ja niiden kirjo oli monipuolinen. Tutkimustuloksistamme ilmenee, että tunnetaitokasvatuksen valmiiden materiaalien hankkiminen saattaa olla hankalaa. Lisäksi haasteena on materiaalin puute alle 3-vuotiaille. Tämä mainittiin aineistossamme useassa eri kohdassa, joten taa-peroille suunnatulle tunnetaitokasvatusmateriaalille on tutkimuksemme mukaan selvä tarve. Varhaiskasvatuksen opettajan sekä koko työyhteisön asenteet vaikuttavat paljolti tunnetaitokasvatuksen toteutumiseen ja onnistumiseen.

Tutkimustuloksistamme ilmenee, että valmiit tunnetaitokasvatusmateriaalit koettiin monipuolisiksi ja helposti sovellettaviksi käyttötarpeen mukaan. Valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja on tarjolla paljon ja osa niistä on saatavilla ilmaiseksi. Materiaalien paljous nähtiin sekä etuna että rasitteena. Tuloksistamme ilmenee, ettei varhaiskasvatuksen opettajan resurssit aina riitä eikä tunnetaitokasvatusmateriaaleihin perehtymiseen ole aikaa. Tutkimustulostemme mukaan varhaiskasvatuksen opettajat joutuvat soveltamaan materiaaleja välillä paljonkin, erityisesti alle 3-vuotiaille. Tulostemme mukaan valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien tulisi soveltua laajalle ikäryhmälle ja niitä pitäisi kehittää toiminnallisemmiksi.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimustamme voidaan pitää luotettavana, kun sitä arvioidaan suhteessa Tuomen ja Sarajärven (2018) luotettavuuden määrittelyyn. Luotettavuuden arvioinnissa on otettava huomioon tutkimuksen osa-alueet sekä yksittäisinä osina että kokonaisuutena. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa se, miten läpinäkyvästi tutkija on kuvannut tutkimuksen kohteen ja tarkoituksen, aineistonkeruun sekä aineiston analyysin ja raportoinnin. Lisäksi vaikuttavia tekijöitä luotettavuuteen ovat omat sitoumukset tutkijoina kyseisessä tutkimuksessa, tutkijan välinen suhde tutkittavaan ja tutkimuksen kesto. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Keräsimme tutkimuksemme aineiston Facebook-ryhmässä sähköisellä Webropol-kyselyllä. Saimme kyselylomakkeen avulla kattavasti tietoa aiheesta, vaikka osa kyselylomakkeen kysymyksistä (3, 4 & 5) oli epäolennaisia tutkimustehtävämme kannalta. Näissä kysymyksissä tiedustelimme vastaajan työkokemusta vuosina ja sitä, minkä ikäisten lasten ryhmässä vastaaja on tai oli työskennellyt. Vastauksia analysoidessamme olisimme kaivanneet mahdollisuuden esittää lisäkysymyksiä. Vuorovaikutuksellinen haastattelu olisi voinut tuottaa toisenlaista, esimerkiksi yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa, tietoa tunnetaitokasvatuksesta. Haastattelu olisi myös mahdollistanut tarkentavien kysymysten esittämisen.

Rajasimme tutkimuksemme informantit Facebookin *Varhaiskasvattajan materiaalipankki* -ryhmään. Tutkittaviksi valikoitui 20 ensimmäistä varhaiskasvatuksen opettajaa, jotka täyttivät kyselylomakkeen. Vallin ja Perkkilän (2018) mukaan julkaisemalla sähköisen kyselyn sosiaalisessa mediassa, on kenen vain mahdollista vastata kyselyyn. Koska kyselylomakkeeseen vastaaminen tapahtui anonyymisti, emme tutkijoina voineet tunnistaa ketään yksittäistä vastaajaa aineistosta. Vallin ja Perkkilän (2018) mukaan on olennaista pohtia sitä, onko aineisto valikoitunut tietyn ominaisuuden, kuten iän tai asuinpaikkakunnan, mukaan. Tutkimuksessamme ikä on saattanut vaikuttaa tutkittavien joukkoon. Yleisesti ottaen nuoret henkilöt kokevat sähköiset kyselyt myönteisemmin kuin iäkkäämpi väestö (Valli 2018).

Toteutimme tutkimuksemme aineistolähtöisen sisällönanalyysin Milesin ja Hubermanin (1994) kolmivaiheisen mallin mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2018). Lisäksi analysoimme aineistoamme osin määrällisesti. Olemme kuvanneet analyysin kulkua selkeästi ja läpinäkyvästi yksityiskohtaisten esimerkkien avulla. Teimme johtopäätökset pohjautuen aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Perustelimme tutkimuksemme tuloksia aineistosta löytyvillä ilmauksilla.

Tutkimuksemme luotettavuuteen liittyy myös haasteita. Tutkimuksesamme osa pakolliseksi asetetuista kysymyksistä sivuutettiin kirjoittamalla viiva-merkki vastaukselle tarkoitettuun kohtaan. Lisäksi osa kysymyksistä oli ymmärretty väärin. Näin ollen katoa syntyi joidenkin kysymysten (7, 9, 15, 18 & 19) kohdalla. Tutkijoina meidän olisi pitänyt kiinnittää enemmän huomiota kysymysten asetteluihin, jotta vastaukset olisivat olleet selkeitä eivätkä tulkinnan varassa. Esimerkiksi kysyttäessä tunnetaitokasvatuksen etuja ja haasteita (kysymys 18), osa vastaajista ei ymmärtänyt eritellä vastauksessaan etuja ja haasteita, jolloin vastausten analysointi oli haasteellista. Jouduimme jättämään analyysin ulkopuolelle kaikki ne ilmaukset, joissa ei mainittu suoraan, oliko kyseessä etu vai haaste. Analysointi olisi ollut helpompaa, mikäli olisimme muodostaneet eduista ja haasteista erilliset kysymykset.

Asettamamme tavoitteet tutkimukselle toteutuivat ja saimme kattavat vastaukset jokaiseen tutkimuskysymykseemme. Tutkimuksemme avulla tuotimme uutta ja ajankohtaista tietoa koskien tunnetaitokasvatusta varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tutkimuksemme avulla toimme ilmi varhaiskasvatuksen opettajien näkemyksiä tunnetaitokasvatuksen toteuttamisesta ja sen merkittävyydestä sekä valmiista tunnetaitokasvatuksen materiaaleista. Tutkimustamme voidaan hyödyntää tunnetaitokasvatuksen kehittämisessä.

6.3 Jatkotutkimushaasteet

Tutkimustulostemme perusteella voimme todeta aiheella olevan jatkotutkimuksen tarvetta. Olisi tarpeellista selvittää, miten tunnetaitokasvatus esiintyy varhaiskasvatuksen opettajan ammattiin valmistavassa koulutuksessa. Kokemuksemme mukaan tunnetaitokasvatus ei tule tällä hetkellä näkyvästi esille

varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksessa. Aihetta sivutaan joillakin opintojaksoilla, mutta olisi tarpeellista kehittää koulutusta siten, että tunnetaitokasvatuksesta järjestettäisiin erillinen opintojakso, kuten liikunnasta tai kuvataiteesta. Myös Huillan ja Isokosken (2013, 80) tutkimustulosten mukaan esiopettajat kokivat tarvitsevänsä koulutusta tunnetaitojen opettamiseen.

Tutkimustuloksistamme ilmeni, että alle kolmevuotiaille soveltuvia tunnetaitokasvatusmateriaaleja ja -menetelmiä on tarjolla niukasti. Tästä syystä olisi tarpeellista tutkia, miten valmiit tunnetaitokasvatusmateriaalit soveltuvat alle kolmevuotiaille tai onko niitä olemassa. Lisäksi olisi tärkeää selvittää tarkemmin, mitä varhaiskasvatuksen opettajat toivovat valmiilta tunnetaitokasvatuksen materiaaleilta ja niiden sisällöiltä.

Tunnetaitokasvatuksella on kasvava merkitys ja se on olennainen osa lapsen kasvua ja kehitystä. Tunnetaitokasvatus tulee nähdä samanarvoisena varhaiskasvatuksen osa-alueena kuin esimerkiksi musiikki tai kuvataide. Tutkimustulostemme mukaan käsitykset tunnetaitokasvatuksesta ja sen sisällöstä vaihtelevat jonkin verran varhaiskasvatuksen opettajien keskuudessa. Jatkotutkimustehtävänä voisi olla se, miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät tunnetaitokasvatuksen ja sen järjestämisen. Lapsiryhmän henkilöstöllä tulee olla yhtenäinen näkemys siitä, mitä tunnetaitokasvatus on ja mitä siihen sisältyy. On tärkeää, että koko varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tietoa ja taitoa toteuttaa tunnetaitokasvatusta. Tällä tavoin voidaan taata lapsille kasvuympäristö, jossa mahdollistuu tunnetaitojen harjoittelu turvallisesti.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2012. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino. E-kirja.
- Aro, T. 2020. Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Niilo Mäki Instituutti, 10–19. E-kirja.
- Ben-Ze'ev, A. 2000. The Subtlety of Emotions. MA: Brandford Books. E-kirja.
- Bierman, K., Domitrovich, C., Nix, R., Gest, S., Welsh, J., Greenberg, M., Blair, C., Nelson, K. & Gill, S. 2008. Promoting Academic and Social-Emotional School Readiness: The Head Start REDI Program. Child Dev. 79 (6): 1802-1817. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3549580/> Luettu 25.5.2020.
- Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. E-kirja.
- FamilyBoost. 2020. Fanni tunnetaitosarja. <https://www.familyboost.fi/fanni-tunnetaitosarja/> Luettu 5.6.2020.
- Haapsalo, T. 2016. Lapsen tunnekasvatus. Teoksessa T. Haapsalo, K. Kirkkopelto & L. Repo (toim.) Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten Keskus, 16–17.
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita. E-kirja.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä. E-kirja.
- Huilla, M & Isokoski, S. 2013. Lapsen tunnetaitojen ja itsetunnon vahvistaminen esi- ja alkuopetuksessa. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.
- Humphries, M., Williams, B. V. & May, T. 2018. Early Childhood Teachers' Perspectives on Social-Emotional Competence and Learning in Urban Classrooms. Journal of Applied School Psychology 34 (2): 157-179. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6352301/> Luettu 28.4.2020.
- Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. (Painopaikkaa ei ole mainittu teoksessa.) Pilot-kustannus Oy.

- Koivula, M. 2017. Lasten vertaisoppiminen päiväkodissa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino, 265–280.
- Koivula, M. & Laakso, M.-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino, 108–128.
- Kokkonen, M. 2017. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet: opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Köngäs, M. 2018. "Eihän lapsil ees oo hermoja" Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Lahtinen, A. & Nyystilä, R. 2004. Tunteet tutuksi - toimintatutkimus tunnetaitopainotteisesta liikuntakerhosta 1.-2. luokille. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Lahtinen, A. & Rantanen, J. 2019. Tunnetaidot opetustyössä. Opas haastaviin tilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja.
- Lajunen, K., Ahl, N.-M., Andell, M., Laakso, M.-L. & Ylenius-Lehtonen, M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille - perusteita ja periaatteita. Teoksessa K. Lajunen, M. Andell & M. Ylenius-Lehtonen (toim.) Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: PunaMusta Oy, 11–21. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Opas 39. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 25.5.2020.
- Lapset ensin ry. 2018. Papilio -ohjelma. <http://lapsetensin.fi/papilio--ohjelma.html>. Luettu 5.6.2020
- Løkken, I., Broekhuizen, M., Barnes, J., Moser, J. & Bjørnstad, E. 2018. Interaction Quality and Children's Social-Emotional Competence in Norwegian ECEC. Journal of Early Childhood Education Research 7 (2), 338-361. <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2018/12/Lokken-Broekhuizen-Barnes-Moser-Bjornstad-issue7-2.pdf>. Luettu 28.4.2020
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H. & Laakso, M.-L. 2017. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Tilanekartoitus. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:17. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf

- Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Viitattu 28.4.2020 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Viitattu 28.4.2020 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Papilio. 2020. Papiliosta. <https://www.papilio.de/papiliosta.html>. Luettu 19.5.2020
- Patton, M. Q. 2002. Qualitative research and evaluation methods. 3. painos. Thousand Oaks: Sage.
- Peltonen, A. 2005. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Teoksessa A. Peltonen & T. Kullberg-Piilola (toim.) Tunnetaitoja perheille ja varhaiskasvattajille. Helsinki: Lasten Keskus, 12-14.
- Perusopetuslaki 1998. 628/21.8.1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki>
- Pihlaja, P. 2019. Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus, 128-167. E-kirja.
- Poikkeus, A.-M. 2020. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Niilo Mäki Instituutti, 80-105. E-kirja.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. 2019-2020. Fanni-tunnetaitosarja. Kumma. Viitattu 4.9.2020. Haettu osoitteesta: <https://www.familyboost.fi/fanni-tunnetaitosarja/>
- Saarni, C. 2011. Emotional Development in Childhood. Encyclopedia on Early Childhood Development, Emotions, 1-6. <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/638/emotional-development-in-childhood.pdf>. Luettu 24.8.2020.
- Salminen, J. 2017. Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino, 163-176.
- Surakka, A-K. 2013. Lasten tunnetaidot päiväkodissa: 5-vuotiaat ja Tunnetaito-ohjelma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

- Sällinen, S. 2018. Tunteita kuunnellen, soittaen, liikkuen ja piirtäen: musiikki kolmasluokkalaisten tunnetaitokasvatuksessa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma sekä musiikkikasvatuksen maisteritutkielma.
- Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelma. 2020. http://personal.fimnet.fi/palvelu/tunnetaidot/My_Homepage_Files/Page5.html. Luettu 19.5.2020.
- Tunnetaitoja lapselle. 2020. <https://www.tunnetaitojalapselle.fi/kampanjat/7734.html> Luettu 19.5.2020.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. E-kirja.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 4.9.2020.
- Valli, R. 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja.
- Valli, R. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 81–99. E-kirja.
- Valli, R. & Perkkilä, P. 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 100–109. E-kirja.
- Varhaiskasvatuslaki 2018. 540/13.7.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Vuorinen, K. 2020. Huomaa Hyvä! <https://kaisavuorinen.com/huomaa-hyva/>. Luettu 5.6.2020
- Vuorinen, K. & Uusitalo-Malmivaara, L. 2015–2019. Huomaa Hyvä! PS-kustannus. Viitattu 4.9.2020. Haettu osoitteesta: <https://kaisavuorinen.com/huomaa-hyva/>

LIITTEET

Liite 1. Valmiiden tunnetaitokasvatusmenetelmien esittelyä

Kaisa Vuorisen ja Lotta Uusitalo-Malmivaaran (2015–2019) *Huomaa Hyvä!* -sarjassa esitetään luontevahvuuksia sekä niiden tunnistamis- ja hyödyntämistapoja. *Huomaa Hyvä!* -sarjaan kuuluu neljä osaa: *Huomaa hyvä!* -kirja luontevahvuuksista (2015), *Huomaa hyvä!* -toimintakortit (2015), *Huomaa hyvä!* Vahvuusvariksen bongausopas (2017) ja *Huomaa hyvä!* -oppilaskortit (2019). Luontevahvuuksiin keskittyvä materiaali *Huomaa hyvä!* tukee varhaiskasvatuksen opettajia ja muita kasvattajia työssään. Varhaiskasvattajat saavat materiaalista käytännön vinkkejä päiväkodin arkeen ja etenkin luontevahvuuksien opettamiseen. (Vuorinen 2020.)

Kuva 1. Huomaa Hyvä! -materiaaleja. Kuvälähde: <https://kaisavuorinen.com/huomaa-hyva/>

Myös Julia Pöyhösen ja Heidi Livingstonin (2019–2020) *Fanni-tunnetaitosarja* tutustuttaa lapsen tunteisiin ja auttaa lasta oppimaan tunnetaitoja helposti. Sarjan avulla arkipäivän tunnetaitoja voidaan opetella käytännönläheisesti. *Fanni-*

tunnetaitosarjaan kuuluu kirjoja sekä tunnetaitokortit. Sarjan kirjoissa käsitellään perusasioita tunteista, kuten tunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Jokaiseen kirjaan kuuluu tarina, laaja tieto-osuus aikuiselle ja tehtäviä päiväkohtiin, kouluun tai kotiin. Kirjat sopivat parhaiten 4-7-vuoden ikäisille lapsille. (FamilyBoost 2020.)

Kuva 2. & 3. Fanni-tunnetaitosarjan tuotantoa. Kuvallähde: <https://www.familyboost.fi/fanni-tunnetaitosarja/>

Jukka Hukka -sarja (2018–2019) on Avril McDonaldin kehittämä tunteita käsittelevä sarja. *Jukka Hukka* -sarjaan kuuluu tunnekortit sekä viisi kirjaa eri teemoineen. Tunnetaitoja harjoitellaan ja käsitellään kirjoissa lorumuotoisten tarinoiden muodossa. Lisäksi kirjoista löytyy käytännönvinkkejä tietyn asian tai teeman käsittelemiseksi. Sarja sopii 4–7-vuotiaille lapsille. (Tunnetaitoja lapselle 2020.)

Lisäksi tunnetaitokasvatuksen valmiista materiaaleista löytyy vanhempaa, mutta toimivaa ja yhä käytössä olevaa tuotantoa. Vuonna 2002 alkoi *Papilio-menetelmän* kehittäminen, joka on kokonaisvaltainen toimintamenetelmä lapsen tunnetaitojen ja sosiaalisen käyttäytymisen tukemiseen. Ohjelma on suunniteltu varhaiskasvatukseen ja se koostuu kolmesta osiosta, joissa käsitellään erilaisia tunnetaitoihin liittyviä osa-alueita. *Paula ja tunnepeikot* -osiossa lapset oppivat

tarinoiden avulla tunteiden tunnistamista ja säätelyä eri tunnepeikkojen avulla. Lisäksi ohjelmaan kuuluu kerran viikossa vietettävä *lelujen vapaapäivä*, jolloin lapset leikkivät ilman leluja harjoitellen samalla luovuuttaan. Tunnetaitoja harjoitellaan myös *minun-sinun-meidän-pelin* muodossa, jossa harjoitellaan toisten vastavuoroista auttamista ja yhdessä sovittujen sääntöjen noudattamista. Lisäksi materiaali tarjoaa vanhemmille kuva- ja äänikirjan sekä DVD:n kotiin toiminnan harjoittamisen tueksi. *Papilio*-menetelmän käytön on tieteellisesti todettu vähentävän käyttäytymishäiriöitä. (Papilio 2020; Lapset ensin ry 2018.)

2002 kehitettiin myös Peltosen, Kullberg-Piilolan ja Kullberg-Turtiaisen *Tunnemuksu ja Mututoukka –tunnetaito-ohjelma*. *Tunnemuksu*-ohjelman tarkoituksena on opettaa tunnetaitoja 4–9-vuotiaille lapsille muun muassa satujen, kuvallisen ilmaisun ja draaman avulla. Materiaali sisältää ohjaajan kansion, tehtäväkirjan sekä vanhemmille suunnatun kirjan *Tunnemuksu – tunnetaitoja perheille ja kasvattajille*. *Tunnemuksu*-ohjelmaan sisältyy symbolihahmo Mutu-tunnetoukka, jonka kautta lasten on helpompi käsitellä tunneasioita. (*Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelma* 2020.)

Liite 2. Webropol-kyselylomake tunnetaitokasvatuksesta saatekirjeineen

Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksen opettajien kuvaamina

Hei,

tämän kyselyn avulla kerätään aineistoa varhaiskasvatuksen kandidaatintutkielmaan *Tunnetaitokasvatus varhaiskasvatuksen opettajien kuvaamina*. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä varhaiskasvatuksen opettajat antavat tunnetaitokasvatukselle. Lisäksi tarkoituksena on kartoittaa, millaisin keinoin ja kuinka laajalti tunnetaitokasvatusta toteutetaan päiväkotien arjessa.

Aineisto kerätään toukokuun 2020 aikana oheisella Webropol-kyselylomakkeella Facebookin Varhaiskasvattajan materiaalipankki -ryhmässä. Kyselyyn on mahdollista vastata mobiililaitteella, tabletilla tai tietokoneen kautta. Kyselyyn vastaamiseen kuluu aikaa n. 20-25 minuuttia. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voit keskeyttää kyselyyn vastaamisen missä vaiheessa tahansa, niin halutessasi. Vastaaminen tapahtuu anonymisti, eikä yksittäisen henkilön vastauksia voida tunnistaa missään tutkimuksen vaiheessa. Vastaamalla kyselyyn annat samalla suostumuksen käyttää antamiasi tietoja tutkimuksessa. Tutkimus valmistuu syksyllä 2020 ja on luettavissa digitaalisessa muodossa Jyväskylän yliopiston JYX-julkaisuarkistojen sivuilta osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/>.

Ennen kyselyyn vastaamista, tutustu alla olevan linkin kautta tutkimusta koskevaan tietosuojailmoitukseen.

Tietosuojailmoitukseen pääset [tästä](#).

Vastausaikaa on **24.05.2020 saakka**.

Mikäli sinulla on kysyttävää tutkimuksesta, otathan yhteyttä sähköpostitse. Vastamme mielellämme tutkimusta koskeviin kysymyksiin.

Tutkimuksen tekijät:

Huttunen, Janesa, hutjanda@student.jyu.fi
Manninen, Noora, nojumann@student.jyu.fi

1. Lupa tietojen käyttöön tutkimuksessa *

- Olen lukenut tietosuojailmoituksen ja hyväksyn antamieni tietojen käyttämisen sen mukaisesti.

Tämä Webropol-kysely sisältää neljä osiota. *Perustiedot*-osiossa selvitetään tutkimukseen osallistujan työkokemusta ja omakohtaista kokemusta tunnetaitokasvatuksesta. Tämän jälkeen

Tunnetaitokasvatuksen valmiit materiaalit -osiossa kartoitetaan millaisia valmiita materiaaleja tutkittava on käyttänyt. *Omassa ryhmässä toteutettava tunnetaitokasvatus* -osiossa kerätään tietoa siitä, miten tutkittava on työssään toteuttanut tunnetaitokasvatusta. Viimeisessä *Tunnetaitokasvatus osana varhaiskasvatuksen opettajan työtä* -osiossa selvitetään varhaiskasvatuksen opettajan näkemyksiä tunnetaitokasvatuksen merkityksestä työssään.

Kyselylomakkeen kysymykset ovat sekä avoimia että monivalintakysymyksiä. Vastaathan avoimiin kysymyksiin mahdollisimman yksityiskohtaisesti, omaa tietoa ja kokemusta hyödyntäen.

Monivalintakysymyksissä valitaan kysymykseen parhaiten vastaavat vaihtoehdot, joita voi olla useampi kuin yksi. Luethan kysymykset tarkkaan ja vastaat siihen, mitä kysytään, kiitos.

Perustiedot

2. Olen ammattinimikkeeltäni varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen sosionomi. *

- Kyllä

3. **Kuinka monta vuotta sinulla on työkokemusta varhaiskasvatuksen opettajana? ***

4. **Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet tällä hetkellä? ***

5. **Oletko työskennellyt muun ikäisten lasten kanssa? Jos olet, minkä ikäisten? ***

6. **Oletko toteuttanut työssäsi tunnetaitokasvatusta? ***

- Olen toteuttanut. Kerro miten sitä viimeksi toteutit ja minkä ikäisten lasten kanssa?

--

En ole toteuttanut. Kerro, miksi et ole?

--

Tunnetaitokasvatuksen valmiit materiaalit

7. **Mitä seuraavista valmiista tunnetaitokasvatuksen materiaaleista tunnistat ja mitä niistä olet käyttänyt? Jokaisen materiaalin kohdalla valitse kaksi itsellesi sopivaa vaihtoehtoa. ***

	*			
	Tunnistan	En tunnista	Olen käyttänyt	En ole käyttänyt
	☐	☐	☐	☐
Tunnehetket-sarja *	☐	☐	☐	☐
Fanni tunnetaito -sarja *	☐	☐	☐	☐
Nalle-kortit *	☐	☐	☐	☐
Askeleittain *	☐	☐	☐	☐
Jukka Hukka -sarja *	☐	☐	☐	☐
Huomaa Hyvä! -sarja *	☐	☐	☐	☐
Muksuoppi-menetelmä *	☐	☐	☐	☐
Älyä tunteet *	☐	☐	☐	☐
Tunteiden kirjasto *	☐	☐	☐	☐
Tunnemuksu ja Mutu- toukka -tunnetaito-ohjelma *	☐	☐	☐	☐
Molli-kirjat *	☐	☐	☐	☐
Papilio *	☐	☐	☐	☐
Kehu lapsi päivässä *	☐	☐	☐	☐

8. **Tiedätkö muita tunnetaitokasvatuksen valmiita materiaaleja? Minkä nimisiä tiedät? ***

Lisää tekstiä napsauttamalla tätä.

9. **Oletko käyttänyt muita tunnetaitokasvatuksen valmiita materiaaleja? Minkä nimisiä olet käyttänyt? ***

10. **Kuinka arvioisit valmiiden tunnetaitokasvatusmateriaalien käyttökelpoisuutta ja monipuolisuutta? ***

11. **Tulisiko tunnetaitokasvatuksen valmiita materiaaleja jollain tavoin kehittää? *** Kyllä, tulisi kehittää. Miten kehittäisit?

--

Ei, en tunnista kehittämisen tarvetta.

Omassa ryhmässä toteutettava tunnetaitokasvatus

12. Kuinka usein ja suunnitelmallisesti ryhmässänne toteutetaan tunnetaitokasvatusta? *

13. Millaisissa tilanteissa tunnetaitokasvatusta yleensä ryhmässänne toteutetaan? Ovatko ne etukäteen suunniteltuja pedagogisia opetuskokonaisuuksia, spontaanisti arjen tilanteisiin sijoittuvia hetkiä vai sekä että? *

14. Miten useimmiten toteutate etukäteen suunniteltua tunnetaitokasvatusta ryhmässänne? Halutessasi voit valita useamman kuin yhden vaihtoehdon. *

Lisää tekstiä napsauttamalla tätä.

- Lastenkirjallisuutta luettaessa/kuvakirjoja katseltaessa
- Lasten omaehtoisen tai ohjatun leikin yhteydessä
- Nukketeatterin tai draamakasvatuksen avulla
- Musiikkituokioissa tai kuvallisen ilmaisun yhteydessä
- Hyödyntäen valmiita tunnetaitokasvatusmateriaaleja
- Liikuntakasvatuksessa
- Elokuvista, peleistä tai muista mediatuotteista keskusteltaessa
- Jossakin muussa yhteydessä, missä?

Emme toteuta ryhmässämme etukäteen suunniteltua tunnetaitokasvatusta.

15. Kerro jokin käytännön esimerkki tai tilanne kysymyksessä numero 14 valitsemastasi vaihtoehdosta. *

Tunnetaitokasvatus osana varhaiskasvatuksen opettajan työtä

16. Millaista tunnetaitokasvatuksen toteuttaminen lapsiryhmässä mielestäsi on? *

17. Koetko, että sinulla on tarvittava osaaminen tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen? *

18. Pohdi lyhyesti, millaisia etuja ja haasteita tunnetaitokasvatuksen toteuttamiseen mielestäsi liittyy? *

Lisää tekstiä napsauttamalla tätä.

19. Lopuksi, kerro omin sanoin näkemyksesi tunnetaitokasvatuksen merkityksestä varhaiskasvatuksessa tänä päivänä. *

Liite 3. Ote toisen tutkimuskysymyksen *Millaisia etuja ja haasteita varhaiskasvatuksen opettajat näkevät tunnetaitokasvatuksen sisältävän?* analyysin vaiheista

Alkuperäiset ilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat
“Haaste on materiaalien puuttuminen.”	Materiaalin puute	Materiaalien puutteet ja sisällöt	Materiaalien kattavuus ja saavutettavuus
“Haasteita ovat ehdottomasti soveltuvan materiaalin puute alle kolmevuotiaille.”	Alle kolmevuotiaille soveltuvan materiaalin puute		
“Haasteena ovat aina vaikeat aiheet, kuten menetys tai väkivalta, sillä ei voi olla varma millä tavalla nämä ovat olleet lapsen elämässä läsnä.”	Vaikeiden asioiden käsittely		
“Haasteena ryhmän hallinta, tarpeeksi mielenkiintoisen sisällön luominen.”	Sisällön mielenkiintoisuus		
“Haasteena esittää asiat niin, että lapsi ymmärtää.”	Asioiden esittäminen ymmärrettävästi		
“Etu: nykypäivänä on hirveän helppo löytää tietoa ja materiaalia. Tunnetaitokasvatus on myös todella helppo niivoa ryhmän arkeen.”	Helppo integroida arkeen Materiaalin helppo saatavuus	Materiaalien runsaus ja monipuolisuus	
“Etuja on paljon. Tunnetaidot ovat hyvin tärkeitä.” “Tunnetaidot ovat tärkeitä lapselle, joten etuja on paljon.”	Paljon etuja		
“Etuja on paljon, esimerkiksi se, että lapset hyötyvät tunteiden sanoittamisesta ja niihin tutustumisesta.”	Esimerkkejä hyödyistä		